

ἅγιος
ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ



ΕΤΟΣ Θ' | ΤΕΥΧΟΣ Α'
(ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2021)

ἄγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ Θ', ΤΕΥΧΟΣ Α'

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης:

Ἰερά Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ.: 00357-22527000

Fax: 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Διευθυντής Σύνταξης:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου, Ἐπίκουρος Καθηγητής,

Πανεπιστήμιο Sulkhan-Saba Orbeliani, Τιφλίδα

Ἐπιμέλεια - Διορθώσεις δοκιμίων:

Ματθαῖος Ματθαίου, Φιλολόγος

ISSN: 2301-2536

Ἐκτύπωση:

Γραφικὲς Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ.: 0030 23970 23313

E-mail: melissa@melissaprint.com

Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ποὺ ἐκφράζουν.

ἅγιος
ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ Θ' | ΤΕΥΧΟΣ Α'
(ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2021)



Ἄντι Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ Ἅγιος Σπυρίδων δημοσιεύει ἑπτὰ ἄρθρα ποικίλης θεματικῆς. Στὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν ἡ Εἰρήνη Ἀρτέμη, καθηγήτρια στὸ Ἑλληνικὸ Ἀνοικτὸ Πανεπιστήμιο, ἀναφέρεται στὰ ὄντολογικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ. Ἀμέσως μετὰ ὁ Χριστόδουλος Βασιλειάδης, καθηγητῆς στὴ Μουσικὴ Ἀκαδημία ARTE, κάνει εἰδικὴ ἀναφορὰ στοὺς ὕμνους ποὺ πλαισιώνουν τὸ κοσμοσωτήριον γεγονός τῆς ἀνάστασης τοῦ Κυρίου. Στὸ τρίτο ἄρθρο ὁ ἀναπληρωτῆς καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτοπρ. Βασίλειος Γεωργόπουλος σχολιάζει τὴ νεοσχολαστικὴ ἐκδοχὴ τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας· στὸ παρὸν πέμπτο μέρος τοῦ ἄρθρου τοῦ ἀναφέρεται στὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος. Ἀκολουθῶς ἡ Δρ Ἀθηνᾶ Κονταλῆ μὲ τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου τῆς ὁλοκληρώνει τὴν παρουσίαση τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ γιὰ τὰ ἔσχατα. Τὸ ἐπόμενο ἄρθρο προέρχεται ἀπὸ τὸν Δρ Γεώργιο Κουννούσιη, ὁ ὁποῖος διαπραγματεύεται τὸ ἀναπόφευκτο τοῦ πόνου καὶ τὸν χριστιανικὸ τρόπο ἀντιμετώπισής του. Στὴ συνέχεια ὁ Πέτρος Παναγιωτόπουλος, ἐπίκουρος καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, ἀναλύει ἐν συνόψει τὸ νόημα τῆς ἡμέρας τῆς Μ. Πέμπτης. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἄρθρο τῆς Δρ Ἀγγελικῆς Χατζηϊωάννου, τὸ ὁποῖο παρουσιάζει τὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἑλένη.

Ὁ ἐπιμελητῆς

ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ Θ΄, ΤΕΥΧΟΣ Α΄ (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2021)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἄντι Προλόγου	3
Εἰρήνης Ἀρτέμη, Ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐνανθρωπήσαντα Λόγου ὡς νίκη ἔναντι τοῦ κακοῦ στα κείμενα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας	5
Χριστόδουλου Βασιλειάδη, Ἡ ὑμνολογία τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα	19
Βασίλειου Γεωργόπουλου (πρωτοπρ.), Ἡ περὶ τῶν μυστηρίων δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας [Τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος] (ε΄ μέρος)	25
Ἀθηνᾶς Κονταλῆ, Ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ διδασκαλία του γιὰ τὰ ἔσχατα (β΄ μέρος).....	32
Γεώργιου Κουννούσιη, Πόνος: ἀποφυγὴ ἢ ἀποδοχή;.....	60
Πέτρου Παναγιωτόπουλου, Τί μᾶς λέει ἡ Μεγάλῃ Πέμπτῃ	70
Ἀγγελικῆς Χατζηϊωάννου, Ἡ εὕρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἑλένη	74

**Ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις
τοῦ ἐνανθρωπήσαντα Λόγου
ὡς νίκη ἐναντι στοῦ κακοῦ
στὰ κείμενα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας**

Εἰρήνης Ἀρτέμη
Καθηγήτριας στοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀνοικτοῦ Πανεπιστημίου

Περίληψη

Ἐνώ ὁ ἄνθρωπος στήν κατάστασις πρὸ τῆς πτώσεως βρισκόταν σὲ ἓνα πλαίσιο ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, ἀμέσως μετὰ τὴν πώση ὅλο τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου διαποτίζεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἀπολάμβανε τὴν ἠθικὴ τελειότητα καὶ ἀναμαρτησία, ἐνῶ μετεῖχε τῆς ἡδονῆς τῆς θεᾶς τοῦ Θεοῦ, φύσει τέλειος ὡς πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἐντούτοις προτίμησε τὴν ἠθικὴ ἔκπτωσι καὶ τὴν ἁμαρτία, ἀφέθηκε στήν ἡδονὴ ποὺ τοῦ προσέφεραν τὰ αἰσθητὰ καὶ κίβδηλα καὶ ἔτσι ἔγινε φθαρτὸς καὶ θνητὸς. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας σημειώνει ὅτι μετὰ τὴν πώση τῶν Πρωτοπλάστων ἐπικράτησε στὸν κόσμον τὸ κακὸ καὶ ἡ ἁμαρτία. Ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ Θεανθρώπου, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασί του, ἔδωσαν τὴ δυνατότητα στὸν ἄνθρωπον νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ μπορέσει νὰ νικήσει τὸ κακὸ καὶ τὴν ἁμαρτία ποὺ εἶχαν σὰν συνέπειαν τὸν θάνατό του καὶ τὸ νὰ χάσει τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀρχέγονης καταστάσεώς του.

Εἰσαγωγή

Στὴ Σοφία Σολομώντος ἀναφέρεται ὅτι «ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλεία ζώντων» (Σοφ. Σολ. 1, 13). Εὐλόγα, κάποιος θὰ ἀναρωτηθεῖ τότε ὁ θάνατος σὲ ποιὸν ὀφείλεται; Κύριος ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ θανάτου στὸν κόσμο εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὸς ἔκανε κακὴ χρῆση τοῦ αὐτεξουσίου του. Παραβίασε, λοιπόν, τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ: «ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» (Γεν. 2, 16-17). Ἡ συνέπεια τῆς παραβιάσεως αὐτῆς τῆς ἐντολῆς καὶ ἡ διάπραξη τῆς ἀμαρτίας ὀδήγησαν τὸν ἄνθρωπο στὴν πτώση καὶ στὴν ἀπώλεια τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀρχεγόνου καταστάσεως¹. Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικότερα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς στὸν κῆπο τῆς Ἐδέμ ἦταν ἡ ἀθανασία². Ἡ ἀπομάκρυνση καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ ἀν-

1. «Τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀρχέγονης δικαιοσύνης ἦταν: 1) ἡ δυνατότης τῆς ἀθανασίας, 2) ἡ δυνατότης τῆς ἀναμαρτησίας, 3) ἡ ἀθωότης, ἀκακία καὶ ἀγαθότης, 4) ἡ ἀπάθεια, ἀφθαρσία καὶ ἡ ἔλλειψις πόνων καὶ 5) ἡ ἀληθῆς θεογνωσία καὶ ἡ κατοχὴ πολλῶν γνώσεων. Εἰς ταῦτα προστίθεται συνήθως καὶ ἡ ἐπὶ τῆς φύσεως κυριαρχία, τὴν ὁποία ἐντάσσουμε στὸ “κατ' εἰκόνα”», Ν. Μητσοπούλου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ὀρθόδοξον δογματικὴν καὶ ἡθικὴν θεολογίαν, Ἀθήνα 1993, σσ. 118 καὶ 119.

2. «Ἐδῶ, ὅμως, πρέπει νὰ κάνουμε δύο βασικὲς διευκρινήσεις. Πρῶτον· ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς δὲν ἦταν φυσικὸν τῆς γνώρισμα· εἶναι δωρεὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Δεύτερον· ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργία τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῆς ἀνεϊκάστου θείας ἀγάπης, ἀποδεικνύει καὶ τὴν ἄβυσσον τῆς θείας σοφίας καὶ τῆς θείας περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας. Καὶ ἰδοὺ διατί: Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐδημιουργοῦσε τὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον, τότε θὰ ἔπρεπε ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ ἀπτωτος. Διότι ἐὰν θὰ ἔπιπτε εἰς τὴν ἀμαρτίαν, τὸ κακὸν θὰ διαιωνίζετο· θὰ ἐγίνετο καὶ τὸ κακὸν ἀθάνατον! Ἐξ ἄλλου,

θρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, εἶχε ὡς ἀπόρροια ἀρχικὰ τὸν ψυχικὸ θάνατο τοῦ πρώτου καὶ στὴ συνέχεια τὸν βιολογικὸ του³, «Ὅσον γὰρ ἀφίστατο τῆς ζωῆς, τοσοῦτον προσήγγισε τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός, στέρησις δὲ τῆς ζωῆς θάνατος», ὑπογραμμίζει ὁ Μ. Βασιλείος⁴.

Μετὰ τὴν παρακοὴ καὶ τὴν πτώση του, ὁ ἄνθρωπος γίνε-
ται δέσμιος τοῦ σατανᾶ καὶ ὁ ἔσχατος προορισμὸς τῆς ὑπάρ-
ξεώς του εἶναι ἡ διαμονὴ του στὸν Ἄδη. Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ
κληροδοτοῦν στοὺς ἀπογόνους τους τὸ προπατορικὸ ἀμάρ-
τημα καὶ τὶς συνέπειες τῆς πτώσεως. Ἡ ἀνθρώπινη φύση

ἐὰν ὁ Θεὸς ἐδημιουργοῦσε τὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον, ἄρα καὶ ἄπτωτον, τότε θὰ περιώριζε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἦτο ἐλεύθερος. Ἐὰν πάλι τὸν δημιουργοῦσε θνητόν, τότε ὁ Πλάστης θὰ ἦτο ὁ αἴτιος τοῦ θανάτου τοῦ πλάσματός του!», Ν. Βασιλειάδη, *Μυστήριον Θανάτου*, ἐκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήναι 1980, σσ. 59, 60.

3. Β. Καλλιακμάνη (πρωτοπρ.), «Τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου στὴν Ὀρθόδοξη Θεολογία», *Τὸ μυστήριον τοῦ Θανάτου εἰς τὴν Λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας*, Πρακτικὰ Θ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Βόλος 5-7 Νοεμβρίου 2007 [Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη -19], Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 2009, σσ. 68-69.

4. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, PG 31, 341B. Στὴ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία διδάσκεται ὅτι ὁ θάνατος ἐπιβλήθηκε στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς τιμωρία ἐξαιτίας τῆς πτώσεώς του. Συναφῶς βλ. G. Aulen, *Christus Victor. La notion Chretienne de la Redemption*, Paris 1944, σ. 123. F. R. Tennam, *The origin and propagation of Sin*, Cambridge 1902, σ. 153. Αὐτὴ ἡ διδασκαλία εἶναι ἄτοπη κατὰ τὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων. Χαρακτηριστικὰ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης, ὁ ἐπονομαζόμενος Χρυσόστομος, ἐξηγεῖ ὅτι «οὐκ ἐκεῖνος (ὁ Θεός) ἐστὶν ὁ ἐχθραίνων, ἀλλ' ἡμεῖς. Θεὸς γὰρ οὐδέποτε ἐχθραίνει». Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία ΙΑ': Εἰς Β' Κορινθίους, 3, PG 61, 478C.

νόσησε καὶ ὅπως ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας: «Ἐρρώστησεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν Ἀδάμ... εἰσέδου τε οὕτως αὐτὴν τὰ πάθη»⁵. Τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπινου φυράματος ἀποτελοῦν ἐρείσματα τῆς κυριαρχίας τοῦ διαβόλου⁶.

Ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀδύναμος νὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο, τὴν ἁμαρτία καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ Ἄδη. Ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀφήσει μόνο του σὲ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα. Ἐξαιτίας τῆς ἀπειρησ ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης του, ἀποφάσισε νὰ ἐπαναφέρει τὸ πλάσμα του στὴν ἀρχικὴ του κατάστασι⁷. Ἡ ἐν χρόνῳ ἐνανθρώπησι τοῦ Θεοῦ Λόγου θὰ ἦταν ὁ τρόπος γιὰ τὴ σωτηρία ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος· ἂν καὶ ὁ Θεὸς μποροῦσε νὰ σώσει τὴν ἀνθρωπότητα «κατὰ μυρίους τρόπους»⁸. Μὲ τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ σωτηρία θὰ μποροῦσε νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ ἔλλογο ὄν ἀπὸ τὸν θάνατο καὶ νὰ εἶναι ἄξιο πάλι τῆς ζωῆς⁹. Ἔτσι μὲ τὴ σάρκωσι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος «μετασκευάζεται»¹⁰. Τὴν ἀποκατάστασι, ὅμως, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴ συνδιαλλαγὴ τοῦ κόσμου

5. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή*, PG 74, 788D-789A.

6. Θ. Λεμοντζῆ (ἀρχιμ.), «Ὁ Λυτρωτής, τὸ Λύτρο καὶ ἡ Πράξι τῆς Ἀπολύτρωσις στὴν Ὀρθόδοξη Σωτηριολογία», <http://www.egolpion.com/lutrwths-lutro.print.el.aspx> (2012)

7. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν*, 5, 17, PG 72, 669B. Τοῦ ἰδίου, *Υπόμνημα εἰς τὸν Ἡσαΐα*, 41, 7-8, PG 70, 832B.

8. Τοῦ ἰδίου, *Ὅτι εἶς ὁ Χριστός*, SC 97, 434 (= PG 75, 1321C).

9. Ν. Μητσοπούλου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ὀρθόδοξον δογματικὴν*, σ. 120.

10. «Καὶ πάλιν δὴλα δὴ παρέχεται εἰς τὸν ἀνθρωπον ἡ δυνατότης νὰ “συμμετεωροπορῆ” τοῖς ἀγγέλοις καὶ τῷ Θεῷ», Κ. Σκουτέρη, «“Μετεωροπορεῖν” καὶ “συμμετεωροπορεῖν” παρὰ τῷ ἀγίῳ Γρηγορίῳ Νύσσης», ἀνάπτυπον ἐκ τῆς *Θεολογίας*, Ἀθῆναι 1969, σ. 10.

μὲ τὸν Θεὸ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ μὲ τὸν θάνατο ἐνὸς κοινοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σάρκωση, τὰ πάθη, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θὰ γινόταν ἢ γέφυρα ἐπιναπροσεγγίσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Δημιουργό του.

Ἡ ἐν χρόνῳ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος

Ὁ «ἀχώρητος», «ἀπερίγραπτος», «ἀναλλοίωτος» προαιώνιος θεῖος Λόγος, ὁ ὁποῖος βρίσκεται πέρα ἀπὸ κάθε ἔννοια χώρου καὶ χρόνου γεννιέται κατὰ σάρκα ἐν χρόνῳ, γιὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας τονίζει ὅτι ὁ Λόγος ἀποτελεῖ τὴ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ - Πατέρα, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ κατὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἐνσάρκωσή του δὲν «μετατρέπῃ», δὲν «μεταβάλλῃ», τὴ θεία του φύση σὲ ἀνθρώπινη, ἀλλὰ ἐνώνει τὴ θεία μὲ τὴν ἀνθρώπινη. Ὁ Λόγος, λοιπόν, ἀναλαμβάνει τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, στὴν ὁποία ἀδιάσπαστα συνυπάρχουν τὸ σῶμα μὲ τὴ λογικὴ ψυχὴ¹¹. Ὁ Κύριλλος ἐξηγεῖ μὲ σαφήνεια ὅτι ἡ φύση

11. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, SC 97, 248. (= PG 75, 1225A). Τοῦ ἰδίου, *Ὅτι εἷς ὁ Χριστός*, SC 97, 314, 316 (= PG 75, 1261A). Πρβλ. Τοῦ ἰδίου, *Ἐπιστολὴ περὶ τῆς Κυρίου Ἐνανθρωπήσεως*, PG 75, 1425CD. Συναφῶς βλ. Ε. Ἀρτέμη, «Τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως σὲ δύο διαλόγους, “Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς” καὶ “Ὅτι εἷς ὁ Χριστός”, τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος*, 75 (2004), σσ. 187, 188: «Μὲ τὴ λέξη εἰκῶν δηλώνεται ὅτι ἡ ἐνυπόστατος εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὑποστατικὴ οὐσία τοῦ Πατρὸς, γι’ αὐτὸ καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἰδίου ἔργου γράφει, “εἰκόνα τε αὐτὸν καὶ χαρακτῆρα φησὶ τοῦ Γεννηκότος”. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Λόγου ὡς εἰκόνας τοῦ Πατέρα εἶναι δανεισμένον ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Πατέρα ἐνυπόστατη καὶ δηλώνει τὸ

τοῦ Λόγου δὲν ἔγινε σάρκα ὕστερα ἀπὸ κάποια μεταποίηση αὐτῆς, ἀλλὰ οὔτε μεταβλήθηκε μόνο σὲ ἄνθρωπο μὲ σάρκα καὶ ψυχὴ παύοντας νὰ εἶναι Θεός. Παρέμεινε τέλειος Θεός καὶ συγχρόνως ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος. Σὲ ἓνα πρόσωπο ἐνώθησαν «ἀφράστως τε καὶ ἀπερινοήτως» οἱ δύο φύσεις, θεία καὶ ἀνθρώπινη καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος εἶναι «εἷς δὲ ἐξ ἀμφοτέρων Χριστὸς καὶ Υἱός»¹². Ἡ χρῆση τῶν λέξεων «Χριστὸς» καὶ «Υἱός» γίνεται σκοπίμα, γιὰ νὰ δηλωθεῖ μὲ τὴν πρώτη ἢ ἀνθρωπότητα τοῦ Ἰησοῦ καὶ μὲ τὴ δεύτερη, ἢ θεότητα του ὡς Λόγου. Ἔχουμε τὴν πραγματικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων τὴν «καθ' ὑπόστασιν»¹³.

Μὲ τὴν ἐνσάρκωση, ὁ ἀσώματος γίνεται ἐμφανής, καὶ ὁ «ἀναφής» ἀπτὸς· ὁ Δημιουργὸς εἰσέρχεται στὴ δημιουργημένη σάρκα¹⁴. Μὲ τὴν ἐν χρόνῳ κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Υἱοῦ

ὁμοούσιο τοῦ Λόγου μὲ τὸν Πατέρα. Ἄξιο παρατήρησης εἶναι ὅτι γιὰ τὸν Υἱό - Λόγο μαζὶ μὲ τὴ λέξη εἰ κ ω ν, χρησιμοποιοῦνται οἱ λέξεις ἀ π α ὑ γ α σ μ α καὶ χ α ρ α κ τ ῆ ρ, οἱ ὁποῖες ἐκφράζουν μεγαλύτερη, ἀπόλυτη ἀκρίβεια, συγκριτικὰ μὲ τὴ λέξη εἰκόνα, πού χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴ σχέση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα - Θεό. Ὁ ὅρος χ α ρ α κ τ ῆ ρ ἀπὸ τὸ ρῆμα χαράσσω σημαίνει σφραγίδα, ἐκτύπωμα. Ἐπομένως ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ χαρακτήρ, ἢ σφραγίδα, τὸ ἐκτύπωμα τῆς αἰδιότητας τοῦ Θεοῦ Πατρός, δηλαδή τῆς αἰωνίου φύσεως τοῦ τελευταίου. Εἶναι ἡ ζῶσα Σφραγίδα τοῦ Θεοῦ Πατρός, δηλαδή ὁμοούσιος πρὸς Αὐτόν. Ἡ ὁμοουσιότητα τοῦ Θεοῦ - Πατρός καὶ τοῦ Θεοῦ - Λόγου ὑπογραμμίζεται μὲ τὴ φράση «ταυτότητα τῆς φύσεως Πατρός πρὸς Υἱόν, καὶ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα». Ἡ λέξη ταυτότητα δηλώνει τὴν ἀπόλυτη ὁμοιότητα, τὸ ἴδιο εἶναι τῆς φύσεως μεταξύ Υἱοῦ καὶ Πατρός».

12. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. 4 - Β' πρὸς Νεστόριον, PG 77, 45C.

13. Στὸ ἴδιο, PG 77, 45B.

14. «Ἐγένετο γὰρ ἐμφανής ὁ ἀσώματος, καὶ ἀπτὸς ὁ ἀναφής, οὐκ ὄθνεϊον ἔχων τι περιβλήμα τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, ἀλλ' ἴδιον αὐτὴν ποιησάμενος ναὸν καὶ

τοῦ Θεοῦ, ἡ ἴδια ἡ Ζωὴ ἐμφανίζεται μπροστὰ στὰ σαρκικὰ μάτια μας, «Ὁ ἦν ἀπαρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐωράκαμεν τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν»¹⁵. Ἡ ἐν χρόνῳ ἐνανθρώπησις τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος γίνεται ἡ ἀφετηρία γιὰ τὴ σωτηρία μας ποὺ ὀλοκληρώνεται μὲ τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασις τοῦ Λόγου¹⁶.

Χαρακτηριστικὰ ὁ Κύριλλος γράφει ὅτι εἶναι «εἰκαῖόν τε καὶ ἀμαθές»¹⁷ νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ Υἱὸς ποὺ εἶναι προαιώνιος καὶ συναΐδιος μὲ τὸν Πατέρα, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ δευτέρου γέννησις ὡς Θεός. Ἡ ἐνανθρώπησις του ἐπιτεύχθηκε μέσα ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς Παρθένου Μαρίας, τῆς Θεοτόκου¹⁸. Ἡ Μαρία δὲν γέννησε ἀνθρωπο κοινό, στὸν ὁποῖο ἐπιφοίτησε σὲ αὐτὸν ὁ Λόγος. Δὲν ἔχουμε τὴ γέννησις ἑνὸς θεοφόρου ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὁ θεῖος Λόγος μέσα ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς Παναγίας

σὺν αὐτῇ γνωριζόμενος, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος», Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, SC 97, 294 (= PG 75, 1252A).

15. Στὸ ἴδιο, SC 97, 294 (= PG 75, 1249D). Α' Ἰω. 1, 1-2.

16. «Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἔζησε, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώωντων κυριεύσῃ», στὸ ἴδιο, SC 97, 296 (= PG 75, 1252A).

17. Τοῦ ἰδίου, Ἐπιστ. 4 – Β' πρὸς Νεστόριον, PG 77, 45C.

18. «Τοῖνον περὶ τὴν θεολογίαν μηδεὶς ἀπιστίαν νοσεῖτω, μηδεὶς περὶ τὴν οἰκονομίαν χωλευέτω, ἀλλὰ τὸν ἐκ Παρθένου γεννηθέντα Χριστόν, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπον ὁμολογεῖτω καθ' ἑκάτερον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος ἡ ἁγία Παρθένος ὑπὸ τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων προσαγορεύεται· τοῦτο μὲν ὡς φύσει τὸν (δούλω) εἰκότα γεννήσασα· ἐκεῖνο δέ, ὡς τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, καὶ Θεοῦ τὴν μορφὴν ἠνωμένην ἐχούσης», τοῦ ἰδίου, Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, PG 75, 1477A.

ἐνώθηκε με τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ἔχουμε δηλαδή μία «καθ' ὑπόστασιν» ἔνωση πραγματικὴ καὶ ὄχι μία ἀπλὴ συνάφεια, ἀφοῦ ἡ Παρθένος γέννησε πραγματικὰ τὸ ἅγιο καὶ ἀναμάρτητο «σῶμα» (σῶμα καὶ ψυχὴ), με τὸ ὁποῖο ἐνώθηκε ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὴ σύλληψη ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, δίκαια λέγεται ὅτι τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Τριάδος γεννήθηκε κατὰ σάρκα. Δὲν ἔχουμε δύο Υἱούς¹⁹, ἐξηγεῖ ὁ Κύριλλος, ἀλλὰ ἕναν ἐνσαρκωμένο θεῖο Λόγο, «οὐχ ὡς δύο πάλιν συνεδρευόντων υἱῶν, ἀλλ' ὡς ἐνὸς καθ' ἑνωσιν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός»²⁰, στὸν ὁποῖο, ἡ κάθε φύση διατηρεῖ τὶς ιδιότητές της.

19. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Κύριλλος ἀναφέρεται σαφῶς ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τοῦ Διοδώρου, ἐπισκόπου Ταρσοῦ (393), ὁ ὁποῖος ἔκανε λόγο γιὰ δύο Υἱούς. Μπορεῖ νὰ μὴ χρησιμοποιοῖ τὸ ὄνομα τοῦ Διοδώρου ἀλλὰ στηλιτεύει τὴ λανθασμένη διδασκαλία τοῦ ἐπισκόπου Ταρσοῦ. Ὁ τελευταῖος δίδασκε ὅτι στὸν Θεάνθρωπο ὑπάρχουν δύο χωρισμένοι υἱοί, ὁ «φύσει» Υἱὸς καὶ προαιώνιος Λόγος καὶ ὁ «χάριτι» Υἱὸς δηλαδή ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. Σύμφωνα με τὸν Διόδωρο ἡ Παναγία γέννησε μόνο τὸν ἄνθρωπο Χριστὸ καὶ ὁ Λόγος ἀπλῶς ἐγκατοίκησε στὸν ἄνθρωπο Χριστό. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ μὴν ἔχουμε πραγματικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων στὸν Χριστό. Ἡ «ἐνοίκηση» τοῦ Θεοῦ σὲ ἕναν τέλειο ἄνθρωπο μοιάζει με τὴν ἐνοίκηση τοῦ Θεοῦ σὲ ἕναν ναό. Διοδώρου Ταρσοῦ, Ἐκ τοῦ κατὰ Συνουσιαστῶν λόγου, α', PG 33, 1560ABC, 1561A. Συναφῶς βλ. Ἀ. Θεοδώρου, Ἡ χριστολογικὴ ὁρολογία καὶ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ Θεοδωρήτου Κύρου, Ἀθήναι 1955, σσ. 15-17. Βλ. Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Α', Ἀθήνα 1992, σσ. 591-592. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1995, σ. 194 κ. ἐξ.

20. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. 4 – Β' πρὸς Νεστόριον, PG 77, 48B: «Οὗτω Χριστὸν ἕνα καὶ Κύριον ὁμολογήσομεν· οὐχ ὡς ἄνθρωπον συμπροσκυνοῦντες τῷ Λόγῳ, ἵνα μὴ τομῆς φαντασία παρεισκρίνηται, διὰ τοῦ λέγειν τὸ σύν· ἀλλ' ὡς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν προσκυνοῦντες, ὅτι μὴ ἀλλότριον τοῦ Λόγου τὸ σῶμα αὐτοῦ, μεθ' οὗ καὶ αὐτῷ συνεδρεῖ τῷ Πατρὶ».

Ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ

Ἡ θεία ἐνανθρώπησις εἶναι ἡ ἀπαρχὴ καὶ τὸ θεμέλιο τῆς πάλης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου, τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Ὃταν ὁ Χριστὸς δέχεται ἐκούσια νὰ πεθάνει πάνω στὸν σταυρὸ, γνωρίζει ὅτι θὰ καταλύσει τὸν θάνατο. Δέχθηκε κατ' οἰκονομίαν τὸν θάνατο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ καταλύσει «τοῦ θανάτου τὸ κράτος»²¹. Ὁ Κύριλλος σημειώνει ὅτι ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος ἔπαθε πραγματικὰ κατὰ τὴ σάρκα, μένοντας ἀπαθὴς ὁμως, ὡς Θεός²². Τὸ πάθος κατὰ συνέπεια ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὴν παθητὴ σάρκα, γιατί ἡ θεία φύσις δὲν μπορεῖ νὰ «πάθει». Γιὰ τὰ δεσποτικὰ πάθη τοῦ Θεανθρώπου ἡ αἰτία εἶναι οἱ δικές μας ἀμαρτίες. Ἄν καὶ ἐκεῖνος ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὸ παραμικρὸ ἴχνος ἀμαρτίας, σήκωσε στοὺς ὤμους του ἐκουσίως τὸν σταυρὸ καὶ ἔπαθε ὡς «τιμωρία» γιὰ τὶς ἀμαρτίες μας.²³ Μόνο ἔτσι θὰ λύτρωνε τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ τὴν κατάρα τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τὴν τιμωρία δηλαδὴ τῶν πρωτοπλάστων γιὰ τὴν παρακοή τους, ἢ ὅποια μεταβιβαζόταν ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, σὲ ὀλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Ἄν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο ὑποστατικῶς ἦταν ἐνωμένο μὲ τὴ θεότητα, βρισκόταν στὸν τάφο, ἐκεῖνος κατέβηκε στὸ βασίλειο τοῦ Ἄδῃ. Κατέβηκε, ὥστε μὲ τὴ δύναμη τῆς θείας παρουσίας του καὶ μὲ τὸ σωτήριο κήρυγμά του στοὺς νεκρούς, νὰ ἐλευθερώσει τὶς ψυχὲς τῶν τεθνεώτων

21. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας*, ΙΑ', PG 68, 757A.

22. Τοῦ ἰδίου, Ὅτι εἶς ὁ Χριστός, SC 97, 472 (= PG 75, 1340D, 1341A).

23. Στὸ ἴδιο, SC 97, 468, 476 (= PG 75, 1337D, 1341A). Ἰω. 8, 31-32.

καὶ νὰ τοὺς δείξει τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας τους²⁴. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Κύριλλος ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ Κύριος μὲ τὸ πανάγιο σῶμα του καταργοῦσε μέσα στὸν τάφο τὴ σαρκικὴ φθορὰ καὶ ἔκανε φανερὴ τὴ δική μας μελλοντικὴ ἀφθαρσία καὶ ἀνάσταση. Παράλληλα μὲ τὴ λογικὴ ψυχὴ του καταργεῖ τὸν θάνατο μέσα στὸ ἴδιο τὸ βασίλειο τοῦ Ἄδη, εὐαγγελιζόμενος στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου.

Ὁ Χριστὸς κήρυξε σὲ ὅλους τοὺς νεκροὺς στὸν Ἄδη. Δυστυχῶς, ὅμως, κάποιοι – ὅπως καὶ στοὺς ζωντανούς – δὲν δέχθηκαν τὸ κήρυγμα αὐτὸ μὲ ἀποτελεσματὸ νὰ μὴν ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν πνευματικὸ θάνατο²⁵. Ὁ Κύριλλος τονίζει ἀναλυτικὰ ὅτι τὸ τέλος τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι μόνον ὁ θάνατός του στὸν σταυρό, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάστασή του, «κατηργήθη οὕτω θάνατος, οὐκ ἀνασχομένης τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, ὑποθεῖναι τὴν φθορὰν τὸ ἴδιον σῶμα, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι Χριστὸν ὑπὸ αὐτῆς»²⁶, καθὼς καὶ ἡ ὑψωσὴ του στὸν οὐρανὸ «θανατωθεὶς σαρκὶ ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι»²⁷. Ἄλλωστε ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορὰ του δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κρατήσουν δέσμιό τους τὸν Θεάνθρωπο Χριστό.

Μόνον ἔτσι θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ ἀπόλυτη ἐπιτυχία ὁ σκοπὸς τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν

24. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως*, KB', PG 76, 1165A.

25. Τοῦ ἰδίου, *Εἰς Α' Πέτρου*, Γ', 19-20, PG 74, 1016AB.

26. Τοῦ ἰδίου, Ὅτι εἷς ὁ Χριστός, SC 97, 496 (= PG 75, 1353A). Ἐβρ. 2, 10-15.

27. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, SC 97, 236 (= PG 75, 1216D) Α' Πέτρ. 3, 17-20.

εἶναι ἄλλος ἀπὸ τῆ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τὴν ἀνακαίνισή του καὶ τὴν ἐπανασύνδεσή του μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα· «ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ»²⁸. Κατάφερε νὰ πετύχει νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο στὸν σκοπὸ τῆς δημιουργίας του, κάτι στὸ ὁποῖο ἀπέτυχε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ Ἄδὰμ· «Κεχηρημάτικε δὲ καὶ ἔσχατος Ἄδὰμ, ὡς ἐξ Ἄδὰμ γεγονώς κατὰ σάρκα, καὶ ἀρχὴ δευτέρα τῶν ἐπὶ γῆς, ἀναστοιχειουμένης ἐν αὐτῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰς καινότητα ζωῆς, τῆς ἐν ἀγιασμῷ τε καὶ ἀφθαρσίᾳ, διὰ τῆς νεκρῶν ἀναστάσεως· κατηργήθη οὕτω θάνατος, οὐκ ἀνασχομένης τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, ὑποθεῖναι τῇ φθορᾷ τὸ ἴδιον σῶμα, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι Χριστὸν ὑπὸ αὐτῆς»²⁹. Γίνεται, λοιπὸν, «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», ἀπαρχὴ τῆς νέας ἀνθρωπότητας, ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἀναστάσεως πάντων τῶν κεκοιμημένων καὶ τῶν ἐφεξῆς κοιμηθησομένων, καὶ τῆς μεταβάσεως αὐτῶν ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ τὴν αἰώνια.

Οἱ πιστεύοντες στὴν ἀνάστασις τοῦ Θεοανθρώπου προσδοκοῦν καὶ τὴν ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ βαπτίζονται στὸν θάνατο καὶ στὴν ἀνάστασις αὐτοῦ. Ἔτσι θὰ συναναστηθοῦν μὲ ἐκεῖνον καὶ θὰ ἀπολαμβάνουν ζωὴν αἰώνιον στὰ δεξιὰ τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπίλογος

Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας δίνει μεγάλη σημασία στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐνσαρκωμένος Θεὸς Λόγος «σύναψε» σχέ-

28. Στὸ ἴδιο, SC 97, 236 (= PG 75, 1216D) A' Πέτρ. 3, 17-20.

29. Τοῦ ἰδίου, Ὅτι εἷς ὁ Χριστός, SC 97, 496 (= PG 75, 1353AB). Ἐβρ. 2, 10-15.

ση μὲ τὸν θάνατο, «καινῶς συνῆψεν ἑαυτῷ θανάτου μὲν αὐτόν»³⁰, πάνω σὲ μία καινούρια βάση καὶ μὲ νέα δεδομένα. Αὐτὴ τὴ φορά ὁ θάνατος δὲν εἶναι ὁ νικητὴς πάνω στοῦ ἀνθρώπινου σώμα ἀλλὰ ὁ ἡττημένος. Ἡ ἀνθρώπινη φύση ἐνωμένη μὲ τὴ θεία στοῦ πρόσωπο τοῦ ἔνσαρκου Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀναδεικνύεται ἰσχυρότερη ἀπὸ τὸν δυνάστη ὀλόκληρου τοῦ ἀνθρώπινου φυράματος, τὸν θάνατο.

Κατὰ συνέπεια, ὁ τελευταῖος δὲν πρέπει νὰ μᾶς προκαλεῖ φόβο, γιατί πιὰ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς βλάψει. Τὸ βασιλείο του κατακτήθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Ζωή. Ὁ Λόγος, «Θεὸς δὲ φύσει καὶ ἀληθῶς»³¹, μὲ τὴν ἐνσάρκωση καὶ τὴ θανάτωσή του γίνεται ἡ γέφυρα ἐπαναπροσεγγίσεως τοῦ πλάσματος μὲ τὸν Πλάστη του³². Μ' ἄλλες λέξεις, καθίσταται τὸ μέσο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Πατὴρ ἐπισκέπτεται τὴν κτίση³³. Ὁ Κύριλλος σημείωνε ὅτι ὁ θεῖος Λόγος, ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ὁ δημιουργὸς ὅλης

30. Στὸ ἴδιο, SC 97, 330 (= PG 75, 1269C).

31. Τοῦ ἴδιου, Κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, IV, ΣΤ', ACO, 1, I, 6, σ. 897 (= PG 76, 201C). Πρβλ. Στὸ ἴδιο, III, A, ACO, 1, I, 6, σ. 572-3 (= PG 76, 121A): «ὁ κατὰ φύσιν ἰδίαν ἐλεύθερος, ὡς Θεός, ὁ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ γεγεννηκότος». Συναφῶς βλ. τοῦ ἴδιου, Περὶ ἀγίας τε καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, Γ', SC 237, 488, 10 (= PG 75, 828A). Πρβλ. Ἰω. 10, 35-36.

32. Τοῦ ἴδιου, Ἀπολογητικὸς πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα Θεοδόσιον, ACO, 1, I, 3, σ. 7912-16 (= PG 76, 461AB): «Ἄλλ' ἐπεσκέφατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους» (Λκ. 1, 78) ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ συνανεστράφη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καθ' ἡμᾶς γεγονῶς ἄνθρωπος μετὰ τοῦ μένειν φύσει Θεός· αὐτὸς ἡμᾶς συνῆψε δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, περιελὼν τὸ μεσολαβοῦν, καὶ ἀμνησικακῶς ἀπαλλάξας τῆς διυστάσης ἡμᾶς ἀμαρτίας καὶ δικαιοῦσας τῇ πίστει».

33. Τοῦ ἴδιου, Εἰς τοὺς Ψαλμούς, ΛΒ', PG 69, 877D.

τῆς κτίσεως, ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, «φῶς ἐκ φωτός», καθῶς καὶ «ἡ ζῶσα εἰκόνα τοῦ Πατρός», λαμβάνει τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴν ἀνακαινίζει³⁴. Γίνεται ἀδελφός μας καὶ μᾶς καθιστᾷ υἱὸς τοῦ Θεοῦ³⁵. Μόνο ἐκεῖνος, ἂν καὶ ὑπέκυψε στὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου, δὲν ὑπέστη τίς ὀδυνηρὲς συνέπειές του, δηλαδή τὴν αἰχμαλωσία τῆς ψυχῆς στὸν Ἄδη καὶ τὸ σάπισμα τοῦ σώματος. Ἔτσι στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ βρίσκει πλήρωση ἢ προφητεία τοῦ προφητάνακτος Δαυὶδ: «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς Ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν» (Ψαλμ. 16, 10).

Ὅλα τὰ παραπάνω σχετικὰ μὲ τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι «παντελῶς ἀνούστατον» νὰ προσπαθήσει κάποιος μὲ ἐρωτήσεις καὶ μὲ βάση τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς νὰ τὰ ἐρευνήσῃ³⁶. Σημαντικὴ εἶναι ἡ πίστις μας ὅτι ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος μὲ τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή του ἐξαφάνισε τὴν ἁμαρτία, τὴν κακία καὶ τὸν θάνατο, δίνοντάς μας τὴν ἀντικειμενικὴ δυνατότητα γιὰ νὰ βαδίσουμε στὸν δρόμο τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν συνόψει τῶν παραπάνω νὰ κερδίσουμε τὴν αἰώνια σω-

34. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, PG 75, 1425C. Συναφῶς πρβλ. τοῦ ἰδίου, *Κατὰ Ἰουλιανοῦ*, ΣΤ', PG 76, 828CD.

35. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιοῦ Τριάδος*, ΚΔ' (ἀμφιβαλλόμενο ἢ νόθο), PG 77, 1165C: «Διὰ γὰρ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, ἡ σὰρξ τεθεῶσθαι λέγεται, καὶ Θεὸς γενέσθαι, καὶ ὁμόθεος τῷ Λόγῳ, καὶ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκωθῆναι, καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι ... οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων μεταβληθεισῶν ... ἀλλ' ὡς τῶν δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἐνωθεισῶν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν ἀσύγχυτον καὶ ἀμετάβλητον ἐχουσῶν».

36. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως*, 23, PG 76, 1165C.

τηρία³⁷. Μόνο ζώντας ἐν Χριστῷ, ὅσο εἴμαστε στὴ ζωὴ, μόνο τότε ὁ θάνατος δὲν θὰ εἶναι γεγονὸς φρικτὸ καὶ γεμάτο φόβο, ἀλλὰ θὰ γίνῃ ἡ θύρα πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως καὶ τὸ μονοπάτι πρὸς τὸ μᾶς ὁδηγήσει στοὺς στοργικὸς κόλπους τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.



37. Στὸ ἴδιο, PG 76, 1165A.

Ἡ ὕμνολογία τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα

Χριστόδουλου Βασιλειάδη
Δρ Θεολογίας – Δρ Μουσικολογίας
Καθηγητῆ Μουσικῆς Ἀκαδημίας ARTE

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ,
καὶ τὰ καταχθόνια»¹

Τὸ Πάσχα² εἶναι ἡ μεγαλύτερη, ἡ σημαντικότερη καὶ ἡ κορυφαία ἑορτὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δι' αὐτοῦ νικήθηκε τὸ κράτος τοῦ θανάτου, τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐνωμένο μὲ τὴ θεότητά του νίκησε τὸν θάνατο, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του, ἐνωμένη πάλι μὲ τὴ θεότητά του νίκησε τὸν Ἄδη. Μὲ τὴν ἀνάστασή του ὁ Κύριος προξένησε χαρὰ καὶ εὐφροσύνη στοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ αὐτὴ ἔγινε ἡ ἀπαρχὴ τῆς δικῆς μας ἀναστάσεως καὶ ὁ θρίαμβος τῆς ζωῆς.

Ὅμως δὲν ὠφέλησε μόνο τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους. Σήμερα, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρονται διαχρονικὰ πολλὰ τροπάρια, ἔγινε σωτηρία στὸν κόσμο τόσο στὸν ὄρατό, ὅσο καὶ στὸν ἀόρατο. Πῶς ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθεῖ αὐτὴ ἡ σωτηρία τῶν ἀγγέλων;

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ ἑωσφόρου καὶ τοῦ τάγματός του, οἱ ἄγγελοι ἔγιναν δυσκίνητοι στὸ κακὸ καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ σκεφθοῦν τὴν ἁμαρτία· ὅμως δὲν εἶχαν ἀποκτήσει ἀτρεψία.

-
1. Τροπάριο τρίτης ᾠδῆς κανόνα Πάσχα.
 2. Τὸ Πάσχα στὰ ἑβραϊκὰ ὀνομάζεται «Πεσάχ» καὶ σημαίνει διάβαση.

Μὲ τὴν ἀνάστασι τοῦ Κυρίου οἱ ἄγγελοι ἀπέβαλαν αὐτὴ τὴ δυσκινησία καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀτρεψία, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴν μποροῦν νὰ μεταβληθοῦν πρὸς τὸ κακό. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα δῶρο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους. Τὴν ἀτρεψία τὴν ἀπέκτησαν οἱ ἄγγελοι ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι φιλόθεοι καὶ φιλάνθρωποι, χαίρονται καὶ συνεορτάζουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως. Αὐτὸ σημειώνει ἐμφαντικὰ καὶ τὸ τροπάριο, ποῦ ψάλλεται στὴν ἀρχὴ τῆς ἀναστάσιμης ἀκολουθίας: «Τὴν ἀνάστασίν σου Χριστέ Σωτήρ, ἄγγελοι ὑμνοῦσιν ἐν οὐρανοῖς· καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς καταξίωσον ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ σὲ δοξάζειν»³.

Μέσα στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία βλέπουμε ὅτι τὸ Πάσχα εἶναι ἡ ἀρχαιότερη χριστιανικὴ ἑορτὴ. Οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ θυμόντουσαν τὴν ἀπελευθέρωση τῶν προγόνων τους ἀπὸ τὴν Αἴγυπτιακὴ αἰχμαλωσία. Ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία στὸν πέμπτο στίχο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως θυμίζει στοὺς πιστοὺς τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως: «καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς». Σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ θεολογία, τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκπληρώνεται σταδιακὰ καὶ προοδευτικὰ μὲ τὴ γέννησι τοῦ Κυρίου, τὴ διδασκαλία καὶ τὰ θαύματά του καὶ κορυφώνεται μὲ τὰ ἄχραντα πάθη καὶ τὴ ζωηφόρον τοῦ ἀνάστασι.

Τὸ χαρμόσυνο αὐτὸ γεγονός τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία τὸ εορτάζει ἀνὰ τοὺς αἰῶνες μὲ μεγά-

3. Αὐτὸ τὸ τροπάριον ὀνομάζεται καὶ «Καλὸς Λόγος» ἢ «ὁ Λόγος τῆς Ἀναστάσεως». Εἶναι στιχηρὸ ἀναστάσιμον τῶν ἀποστίχων τοῦ πλ. Β' ἤχου καὶ τὸ βρίσκουμε στὴν Ὀκτώηχο (ἢ Παρακλητικὴ).

λη καὶ ξεχωριστὴ λαμπρότητα. Μεγάλοι ποιητές, ὕμνογράφοι καὶ μελωδοί, ὅπως ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς συνέθεσαν ὕμνους ἀφθάστου μεγαλείου καὶ ποιητικῆς ἀξίας. Ὁ μὲν Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς συνέθεσε τὸ κοντάκιο τῆς ἑορτῆς, ἐνῶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς τὸν κανόνα τῆς ἀναστάσιμης ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου.

Ὁ πιὸ γνωστὸς καὶ ἀγαπητὸς σὲ ὅλους ἀναστάσιμος ὕμνος εἶναι τὸ «Χριστὸς ἀνέστη ἐν νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος»⁴. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀναστήθηκε, ἀφοῦ κατέβηκε καὶ δίδαξε στοὺς νεκροὺς, καταπατώντας μὲ τὸν θάνατό του τὸν θάνατο, καὶ σὲ ὅσους βρίσκονταν σὲ τάφους χάρισε τὴν ἀληθινὴ ζωὴ. Μὲ τὸ ὀξύμωρο σχῆμα⁵ «θανάτῳ θάνατον πατήσας» ὁ μελωδὸς δείχνει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἔσωσε ὁ Κύριος τὸν ἄνθρωπο διὰ τοῦ θανάτου του. Αὐτὸς ὁ ἐξάιρετος ὕμνος ἀποτελεῖ τὸν θριαμβευτικὸ παιάνα τῆς μεγαλύτερης νίκης ὅλων τῶν ἐποχῶν. Γιὰ νὰ ἀναλυθοῦν τὰ πυκνὰ νοήματα τοῦ ὕμνου αὐτοῦ θὰ χρειαζόντουσαν τόμοι ὀλόκληροι.

Ἡ ὕμνολογία τοῦ Πάσχα ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρου τοῦ Πεντηκοσταρίου εἶναι προσαρμοσμένη σὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Οἱ ἀναστάσιμοι ὕμνοι εἶναι μία δοξολογία τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Κύριο, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἀναστάσεώς του συνένωσε τὰ διεστῶτα, ἐπανένωσε τὴν ἀνθρώπινη φύση μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἔτσι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ μετέχει τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τῆς Θεότητος. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει: «Γενώμεθα ὡς Χριστὸς, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὡς ἡμεῖς· γενώ-

4. Βλ. ὄρθρος Κυριακῆς τοῦ Πάσχα.

5. Βλ. καὶ στὴν ὕμνολογία τοῦ Ἀκαθίστου Ἕμνου τὸ ὀξύμωρο ἐφύμνιο τῶν χαιρετισμῶν: «Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε».

μεθα θεοί δι' αὐτόν, ἐπειδὴ κάκεινος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος. Προσέλαβε τὸ χεῖρον, ἵνα δῶ τὸ βέλτιον· ἐπτώχευσεν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· δούλου μορφὴν ἔλαβεν, ἵνα τὴν ἐλευθερίαν ἡμεῖς ἀπολάβωμεν· κατῆλθεν, ἵν' ὑψωθῶμεν»⁶.

Ὁ κανόνας τῆς Ἀναστάσεως θεωρεῖται ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἀριστουργήματα τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας. Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς χρησιμοποιεῖ ἀφενὸς μὲν σπάνιο καὶ πλούσιο λεξιλόγιο, ἀφετέρου δὲ ἐμπερικλείει μεγάλα καὶ σπουδαῖα θεολογικὰ μηνύματα. «Ἀναστάσεως ἡμέρα λαμπρυνθῶμεν λαοί. Πάσχα Κυρίου, Πάσχα· ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν, καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν, ἐπινίκιον ἄδοντας»⁷.

Ὁ κανόνας αὐτὸς ἔχει ὡς βάση τῶν τροπαρίων τοῦ ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. «Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιά, καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει, καὶ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα· εἴπωμεν, ἀδελφοί, καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς, μὴ ὅτι τοῖς δι' ἀγάπην τι πεποιηκόσιν, ἢ πεπονθόσι· συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει...»⁸. «Χθὲς συνεσταυρούμην Χριστῶ, σήμερον συνδοξάζομαι· χθὲς συνενεκρούμην, συζωοποιοῦμαι σήμερον· χθὲς συνεθαπτόμην, σήμερον συνεγείρομαι»⁹.

6. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδύτητα*, PG 35, 397C-400A.

7. Εἰρμὸς Α' ὠδῆς κανόνα Πάσχα.

8. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδύτητα*, PG 35, 396A.

9. Στὸ ἴδιο, PG 35, 397B. Βλ. καὶ τὸ τροπάριο τῆς Γ' ὠδῆς τοῦ κανόνα τοῦ Πάσχα «Χθὲς συνεθαπτόμην σοι Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι· συνεσταυρούμην σοι χθὲς, αὐτὸς με συνδόξασον Σωτήρ, ἐν τῇ

Ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Κωνσταντίας, στὸν λόγο του στὴν ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἀνάσταση ἀναφέρει: «Ὁ τῆς δικαιοσύνης τριήμερος ἥλιος ἀνέτειλε σήμερον, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐφώτισεν· ὁ τριήμερος καὶ προαιώνιος Χριστὸς ὁ βότρυς ἐβλάστησε, καὶ τὴν οἰκουμένην εὐφροσύνης ἐπλήρωσε. Τὸν ἀνέσπερον ὄρθρον ἴδωμεν, πρὸ ὄρθρου ἐγείρωμεν σήμερον, καὶ φωτὸς χαρᾶς ἐπληρώθημεν. Πύλαι ἄδου ὑπὸ Χριστοῦ ἠνοιχθήσαν, καὶ νεκροὶ ὡς ἐξ ὕπνου ἀνέστησαν. Ἀνέστη Χριστὸς ἡ τῶν πεσόντων ἀνάστασις, καὶ τὸν Ἀδὰμ συνήγειρε· ἀνέστη Χριστὸς ἡ πάντων ἀνάστασις, καὶ τὴν Εὐὰν τῆς κατάρας ἀπήλλαξεν· ἀνέστη Χριστὸς ἡ ἀνάστασις, καὶ τὸν πρὶν ἄκοσμον, καὶ τὰ κοσμήσας ἐφαίδρυνεν»¹⁰. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ φράση «Ἀνέστη Χριστὸς», ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται στοὺς πανηγυρικοὺς λόγους τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου νὰ δείξουν τὸ μεγαλεῖο τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως. Αὐτὴ τὴ φράση χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος στὸν κατηχητικό του λόγο στὴν ἀγία καὶ λαμπροφόρο ἡμέρα τῆς ἔνδοξης καὶ σωτηριώδους ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ¹¹.

Υπέροχο ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ: «Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατῆλθες ἀθάνατε, ἀλλὰ τοῦ Ἄδου καθεῖλες τὴν δύναμιν· καὶ ἀνέστης ὡς νι-

βασιλεία σου».

10. Ἐπιφανίου Κύπρου, Λόγος εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν, PG 43, 465AB.

11. «Ἀνέστη Χριστὸς, καὶ σὺ (= θάνατε) καταβέβλησαι. Ἀνέστη Χριστὸς, καὶ πεπτῶκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστὸς, καὶ χαίρουσιν Ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστὸς, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστὸς, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος». Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Λόγος κατηχητικὸς εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα, PG 59, 721-724. Βλ. καὶ τὴν ἀναστάσιμη ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου.

κητής, Χριστέ ὁ Θεός, γυναιξὶ Μυροφόροις φθεγγάμενος, Χαίρετε, καὶ τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις εἰρήνην δωρούμενος, ὁ τοῖς πεσοῦσι παρέχων ἀνάστασιν», καθὼς καὶ ὁ οἶκος τῆς ἑορτῆς: «Τὸν πρὸ ἡλίου ἡλιον...»¹². Σὲ αὐτοὺς τοὺς δύο ὕμνους τονίζεται ἀφενὸς μὲν ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Ἄδη, ἀφετέρου δὲ τὸ θάρρος τῶν μυροφόρων γυναικῶν, οἱ ὁποῖες πρῶτες αὐτὲς πῆγαν στὸν τάφο τοῦ Κυρίου καὶ εἶχαν τὴν ξεχωριστὴ τιμὴ νὰ δοῦν αὐτὲς πρῶτες τὸν Κύριο ἀναστάντα.

Ἐξάισιος ὕμνος τέλος εἶναι καὶ τὸ δοξαστικὸ τῶν αἰνῶν: «Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει, καὶ ἀλλήλους περιπτυζώμεθα. Εἴπωμεν ἀδελφοί, καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει, καὶ οὕτω βοήσωμεν· Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας, καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι, ζῶν χαρισάμενος»¹³. Σὲ αὐτὸ τὸν ὕμνο καλούμαστε ὅλοι νὰ συγχωρήσουμε ἀπὸ τὴν καρδιά μας τὸν συνάνθρωπό μας, ἂν μᾶς ἔφταιξε σὲ κάτι, καὶ νὰ τὸν ἀγκαλιάσουμε μὲ χριστιανικὴ καὶ πραγματικὴ ἀγάπη. Ἔτσι μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ μπορέσουμε νὰ ψάλλουμε τὸν νικητήριο παιάνα τῆς χριστιανοσύνης «Χριστὸς ἀνέστη ἐν νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος»!



12. Βλ. τὸν κανόνα τοῦ ὁρθρου τοῦ Πάσχα.

13. Ὅπ.π.

Ἡ περὶ τῶν μυστηρίων δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας [Ἡ νεοσχολαστικὴ τους ἐκδοχή]

Πρωτοπρ. Βασίλειου Γεωργόπουλου
Ἀναπληρωτὴ καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

(ε' μέρος)

Τὸ μυστήριον τοῦ Χρισματος

[B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 681-691. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 155-186. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 433-443. J. B. Umberg, "Firmung", *LThK* 4 (1932), 15-19].

ι) Ὅρισμός

Τὸ Χρῖσμα εἶναι τὸ μυστήριον τῶν ζώντων¹, μὲ τὸ ὁποῖο ἓνα βαπτισμένο ἄτομο πληροῦται μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τοῦ χο-

1. Στὸς σχολαστικοὺς θεολόγους ὑπάρχουν διαφορετικὲς ἐκδοχὲς γιὰ τὸν χρόνον σύστασης τοῦ μυστηρίου. Ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης ὑποστήριζε ὅτι τὸ Χρῖσμα ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Χριστὸ «*non exhibendo sed promittendo*», δηλαδὴ μὲ τέτοιο τρόπο πὺ δὲν τὸ χορήγησε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ὑποσχέθηκε τὴ χορήγησή του στὸ μέλλον, ἐπειδὴ σὲ αὐτὸ τὸ μυστήριον χορηγεῖται ἡ πληρότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία δὲν ἐπρόκειτο νὰ δοθεῖ πρὶν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψή του (*S. th.* III 72, I ad 1). Βλ. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 434-435. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σ. 683.

ρηγεῖ τὸν θησαυρὸ τῶν χαρίτων του, συντελεῖ στὴν ἐσωτερικὴ ἐνίσχυση τῆς ὑπερφυσικῆς ζωῆς καὶ στὴ θαρραλέα ἐξωτερικὴ ὁμολογία τῆς πίστεως.

Ἡ ὑπὸ τῶν Προτεστάντων (Ἀπολογία Αὐγουσταίας Ὁμολογίας, ἄρθρο 13, 6. Δεύτερη Ἑλβετικὴ Ὁμολογία, Κεφ. 19) ἀμφισβήτηση τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτήρα τοῦ Χρίσματος χαρακτηριζόμενη ἀπλῶς ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ ποῦ δὲν θεωρήθηκε ποτὲ ὡς ἀναγκαία γιὰ τὴ σωτηρία, γιὰτὶ στερεῖται θείας σύστασης², ἀπορρίπτεται κατὰ τρόπο σαφῆ³.

ii) Ἡ ἀναγκαιότητα

Τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο γιὰ τὴ σωτηρία, καθὼς τὸ Βάπτισμα ἔχει ἤδη ἐξαλείψει τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας καὶ ἔχει χορηγήσει τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν ἐν χάριτι ζωὴ τοῦ πιστοῦ καὶ ἡ τυχὸν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπώλειά της ἀποκαθίσταται μὲ τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας⁴.

2. *Unser Glaube. Die Bekenntnisschriften der evangelisch - lutherischen Kirche*, [Bearbeiter von H.G.Pöhlmann], Güttersloh 1986³, σ. 317. E. F. K. Müller (Hrsg), *Die Bekenntnis - schriften der reformierten Kirche*, Leipzig 1903, σ. 206. Νὰ ἐπισημάνουμε ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ παρουσία σήμερα στοὺς Λουθηρανούς τοῦ Χρίσματος (Konfirmation), καὶ ἡ χορήγησή του σὲ ἀντίστοιχες ἡλικίες στοὺς ἐφήβους, ὅπως καὶ στοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, αὐτονοήτως δὲν θεωρεῖται μυστήριον, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἀπλῶς θρησκευτικὴ τελετὴ. Βλ. D. Stoodt, "Konfirmation", H. Krüger u.a (Hrsg), *Ökumene Lexikon. Kirchen-Religionen-Bewegungen*, Frankfurt am Main 1983, σ. 702. R. Virkkunen, *Konfirmation in den lutherischen Kirche heute. Studien über die Konfirmation in 1987 der LWB - Mitgliedskirchen von 1979-1986* [Studienabteilung des Lutherischen Weltbundes], Genf 1987.

3. Συν. Τριδέντο, Sess. 7, can.1. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1628.

4. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 180-181.

Πρέπει ἐν προκειμένῳ νὰ διευκρινιστεῖ, ὅτι ὅλα τὰ μυστήρια ἔχουν σωτηριολογικὸ σκοπὸ καὶ εἶναι ἀναγκαῖα. Ὅμως τὸ Χρῖσμα ἀνήκει στὰ μυστήρια ποὺ τυχὸν ἀπουσία τους, π.χ. λόγω ἔκτακτου ἀνάγκης δὲν χορηγήθηκε, δὲν ἐμποδίζουν τὴ σωτηρία. Ἀνήκει στὰ μυστήρια ποὺ συνδράμουν στὴν περαιτέρω ὁλοκλήρωση τῆς σωτηρίας, δὲν ἀνήκει στὰ μυστήρια ποὺ ἡ ἀπουσία τους (π.χ. Βάπτισμα) καθιστοῦν τὴ σωτηρία ἀδύνατη⁵. Ὅμως ἡ ἐνσυνείδητη ἐπιλογὴ ἄρνησης λήψης τοῦ ἀποτελεῖ θανάσιμο ἀμάρτημα λόγω τῆς περιφρόνησης ποὺ αὐτὴ συνιστᾷ⁶.

iii) Τὰ ὁρατὰ μέσα τοῦ μυστηρίου

α) Ἀπώτερη ὕλη (materia remota)

Εἶναι τὸ λάδι ἀναμειγμένο μὲ βάλσαμο. Ἀμφότερα συμβολίζουν τὸ μὲν λάδι τὴν ἄφθονη θεία χάρη καὶ τὴ γλυκύτητά της, ἡ ὁποία προσφέρεται πρὸς στήριξη στὴν ψυχὴ τοῦ πιστοῦ, καὶ τὸ βάλσαμο τὴν πνευματικὴ εὐωδία τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν ποὺ πρέπει νὰ διαχέεται ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ.

β) Προσεχὴς ὕλη (materia proxima)

Ἡ ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἡ χρῖση τοῦ μετώπου τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ σχῆμα σταυροῦ, ποὺ συνοδεύεται στὸ τέλος, ὡς πρὸς τὸ τελετουργικὸ μετάδοσης, καὶ μὲ ἕνα συμβολικοῦ χαρακτήρα πολὺ ἐλαφρὸν ράπισμα⁷.

5. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 689-690.

6. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 440-441.

7. Ἡ ἐπίθεση τῶν χειρῶν σημαίνει τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σ' αὐτὸν ποὺ τὸ λαμβάνει, ἡ χρῖση στὸ μέτωπο τὴν ἐνίσχυση καὶ τὴν ἐνδυνάμωσή του καὶ τὸ πολὺ ἐλαφρὸν ράπισμα τὴν ἀντοχὴ καὶ τὴν ὑπομονή

iv) Ὁ χορηγὸς τοῦ μυστηρίου

Τακτικὸς χορηγὸς τοῦ μυστηρίου (*ministri ordinarii*) εἶναι μόνον ὁ ἐπίσκοπος⁸, ἐνῶ σὲ ἔκτακτη περίπτωση μπορεῖ νὰ καταστεί καὶ κάποιος πρεσβύτερος (*ministri extraordinarii*), μόνον μὲ εἰδικὴ ἄδεια καὶ ἐξουσιοδότηση πρὸς τοῦτο. Τὸ κανονικὸ δίκαιο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (προηγούμενος *CJC*, Καν. 781, 782) προέβλεπε εἰδικὲς περιπτώσεις ἐκτάκτου μορφῆς χορήγησης ἀπὸ πρόσωπα ἐξουσιοδοτημένα, εἴτε ἀπὸ γενικὸ δικαίωμα εἴτε ἀπὸ εἰδικὴ παπικὴ ἐντολή⁹. Μία ἔκτακτη μορφή χορήγησης τοῦ μυστηρίου ἀπὸ πρεσβύτερο ἀποτελεῖ λ.χ. τὸ γεγονός νὰ χορηγηθεῖ τὸ μυστήριον πρὶν

στὶς θλίψεις ἢ τὶς διώξεις πού πρέπει νὰ δείχνει ὁ πιστὸς γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ τελετουργικὸς τύπος τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος, ἐκ μέρους τοῦ ἐπισκόπου, περιλαμβάνει κατὰ τὴν χρῆσιν τό: «Ἐγὼ σὲ σημειῶνω μὲ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ σὲ στερεῶνω διὰ τοῦ Χρίσματος τῆς σωτηρίας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν». Βλ. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σ. 686.

8. Συν. Τριδέντο. Sess. 7, can.3. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1630.

Ἐν προκειμένῳ πρέπει, ἐπίσης, νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἡ ἐν λόγῳ δοξασία καὶ πρακτικὴ ἔτυχε αὐστηροῦ ἐλέγχου καὶ τεκμηριωμένης θεολογικῆς κριτικῆς, ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ὡς νεωτερισμὸς καὶ καινοτομία, ἤδη ἀπὸ τὸν ἱερὸ Φώτιο, καθὼς στὶς πρακτικὲς τῶν Λατίνων ἱερέων τὴν περίοδο τοῦ Πάπα Νικολάου Α', κατὰ τὴν ἀντικανονικὴ δρᾶση τους στὴ Βουλγαρία, μεταξὺ τῶν ἄλλων πού ἐφήρμοζαν, ἀναφέρει ὁ ἱερὸς Πατέρας, ἦταν καὶ τὸ ὅτι: «καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρω χρισθέντας ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν, ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα ἄχρηστον εἶναι καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι τερατεύμενοι». Βλ. Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1960², σ. 323.

9. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 442-443. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σ. 687. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 182-184.

τὴν ἡλικία διακρίσεως σὲ κάποιον νήπιο ἢ καὶ ἔφηβο πὺν κινδυνεύει νὰ πεθάνει¹⁰.

Μία νεοσχολαστικοῦ χαρακτήρα αἰτιολόγηση τῆς χορήγησης τοῦ μυστηρίου μόνο ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο παραθέτει ὁ L. Ott ὡς ἑξῆς: « Ἐφόσον τὸ μυστήριον τῆς τελειοποίησης, τὸ χρίσμα, ὅπως ἀρμόζει χορηγεῖται ἀπὸ ἐκείνους πὺν κατέχουν τὴν πληρότητα τῆς ἱερατικῆς δύναμης, τοὺς στρατηγούς τῆς *militia christiana*, τοὺς ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπιβάλλουν στοὺς ἀποδέκτες μία ὑποχρέωση νὰ διεξάγουν τὸν πνευματικὸ πόλεμον (S. Th. III 72, 11. S. c. G, IV 60). Ἡ χορήγηση ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο ἐνισχύει τὴ συναίσθηση τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν ἐπίσκοπο, καὶ ἔτσι ἐξυπηρετεῖ τὴ διατήρηση καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Πρβλ. Bonaventura, *In Sent. IV d, 7 a. I q. 3*»¹¹.

ν) Οἱ λήπτες τοῦ μυστηρίου

Τὸ μυστήριον μπορεῖ νὰ τὸ λάβει κάθε Χριστιανὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει χρισθεῖ. Χορηγεῖται ἐπίσης σὲ ἐφήβους στὴν ἡλικία μεταξὺ 12-14 ἐτῶν, ἐνῶ μποροῦν νὰ τὸ λάβουν καὶ μικρὰ παιδιὰ πὺν βρίσκονται σὲ ἡλικία διακρίσεως, τὸ λιγότερο μεταξὺ 6-8 ἐτῶν¹². Καὶ γιὰ τὸ μυστήριον αὐτὸ εἶναι ἀναγκαία ἡ παρουσία ἀνάδοχου.

Ἐγκυρη λήψη: Γιὰ τὴν ἔγκυρη λήψη τοῦ μυστηρίου

10. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σ. 185.

11. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σ. 442.

12. Ἡ καθιέρωση αὐτῶν τῶν ἡλικιακῶν προϋποθέσεων, πὺν καθορίστηκαν τὸν 13^ο αἰ., χωρίζει τὸ μυστήριον ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ ἐνότητά του μὲ τὸ Βάπτισμα καὶ εἶναι πρακτικὴ ἄγνωστη στὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σ. 687.

στοὺς μὲν ἐνήλικες ἀπαιτεῖται ἡ πρόθεση νὰ τὸ λάβουν, γιὰ δὲ τοὺς ἀνήλικους κανένας ὅρος διότι, σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ μυστήριον αὐτὸ ἐνεργεῖ *ex opere operato*.

Θεμιτὴ λήψη: Γιὰ τὴ θεμιτὴ λήψη τοῦ μυστηρίου ἀπαιτεῖται κάποιος προηγουμένως νὰ ἔχει βαπτιστεῖ, νὰ εἶναι δηλαδὴ σὲ κατάσταση χάριτος καὶ νὰ γνωρίζει βασικὲς ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι προϋποθέσεις ἔγκυρης καὶ θεμιτῆς λήψης εἶναι ὑποχρεωτικὲς καὶ γιὰ τὸν ἀνάδοχο τοῦ Χρίσματος ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ διαφορετικὸ πρόσωπο ἀπὸ τὸν ἀνάδοχο τοῦ βαπτίσματος. Σ' αὐτὲς περιλαμβάνονται, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μικρότερος τῶν 16 ἐτῶν, πρέπει νὰ εἶναι Ρωμαιοκαθολικὸς, ὄχι αἰρετικὸς ἢ σχισματικὸς ἢ ἀφορισμένος, ὅπως ἐπίσης πρέπει νὰ εἶναι καὶ συνεπὴς Χριστιανός. Ἀνάδοχοι δὲν μποροῦν νὰ εἶναι οἱ γονεῖς τοῦ παιδιοῦ ἢ τοῦ ἐφήβου.

Ἡ ποιμαντικὴ πράξις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δίνει ξεχωριστὴ βαρῦτητα στὴν κατάλληλη προετοιμασία γιὰ τὴ λήψη τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος τόσο γιὰ τοὺς ἐφήβους, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς γονεῖς ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἀνάδοχο. Μάλιστα, σύμφωνα μὲ τὸν ὑφιστάμενο Κώδικα Κανονικοῦ Δικαίου (CJC. Καν. 890), ἡ προετοιμασία γιὰ τὴ λήψη τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος πρέπει νὰ περιλαμβάνει ἓνα ὀλόκληρο σχολικὸ ἔτος γιὰ ὅσους εἶναι ἔτοιμοι καὶ θέλουν νὰ τὸ λάβουν.

vi) Τὰ παραγόμενα ἀποτελέσματα

α) Αὐξάνει τὴν ἤδη παροῦσα ἀγιαστικὴ χάρη.

β) Χορηγεῖ τὴ μυστηριακὴ χάρη ποὺ ἐνισχύει τὸν πιστὸ στὴν

ὁμολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ στὴν ὑπεράσπισή της ἔναντι τῶν ἐχθρῶν της.

γ) Προσφέρει τὸν θησαυρὸ τῶν χαρίτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ περιέχει τὰ δῶρα καὶ τοὺς καρπούς του. Συγκεκριμένα τὰ δῶρα εἶναι ἑπτὰ¹³: Ἡ σοφία, ἡ φρόνηση, ἡ βουλή, ἡ ἀνδρεία, ἡ γνώση, ἡ εὐσέβεια καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Οἱ καρποὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι δώδεκα¹⁴: Ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη, ἡ χαρά, ἡ ὑπομονή, ἡ φιλοφροσύνη, ἡ καλοσύνη, ἡ μακροθυμία, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ σεμνότητα, ἡ ἐγκράτεια, ἡ καθαρότητα καὶ ἡ πραότητα.

δ) Ἐντυπώνει ἀνεξάλειπτο χαρακτῆρα¹⁵ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐπανάληψη τοῦ μυστηρίου στὸ ἴδιο πρόσωπο.

(συνεχίζεται)



13. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 177-178.

14. Στὸ ἴδιο, σσ. 183-184.

15. Συν. Τριδέντο, Sess. VII, can. 9. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1609.

Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ διδασκαλία του γιὰ τὰ ἔσχατα

Ἄθηνᾶς Κονταλῆ
Δρ Θεολογίας

(β' μέρος)

iv. Σημεῖα πρὶν τὴ Δευτέρα Παρουσία

Πρὶν ἀπὸ τὴ δευτέρα ἔλευση τοῦ Κυρίου θὰ συμβοῦν κάποια κοσμοϊστορικά γεγονότα ποὺ θὰ ἀναγγεῖλουν τὴν τελικὴ κρίση τοῦ κόσμου. Ὅπως ἡ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου στὰ ἔθνη, ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἀντιχρίστου, οἱ γενικοὶ πόλεμοι, ἡ ἐξάλειψη τῆς ἀγάπης, ἡ ἐπιστροφή τῶν Ἑβραίων στὸν Χριστιανισμό (Β' Τιμ. 3, 1-5. Ρωμ. 11, 26). Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, σχετικὰ μὲ τὸν χρόνο ἔλευσης τῶν ἐσχάτων ἐπισημαίνει ὅτι «περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ χρεῖαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι» (Α' Θεσ. 5, 1).

Οἱ Χριστιανοί, σύμφωνα μὲ τὸν Πατροκοσμᾶ, ὀφείλουν «νὰ μὴν καρτεροῦν ἄλλον Ἡλία παρὰ μόνο πεῖνες, δίψες, θανατικά, ἀσθένειες, σεισμοὺς καὶ ἄλλα σημεῖα καὶ τέρατα στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»¹. Πάντως ὅ,τι καὶ νὰ γίνεῖ, προτρέπει τοὺς ἀκροατὲς του, «κἂν ὁ οὐρανὸς νὰ κατέβῃ κάτω κἂν ἡ γῆ νὰ ἀνέβῃ ἀπάνω κἂν ὅλος ὁ κόσμος νὰ χαλάσῃ καθὼς μέλλει νὰ χαλάσῃ σήμερον

1. Γ. Μαρτζέλου, «Θεολογία», σ. 403. Β. Τσίγκου, «Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ», σ. 734.



αὔριον, νὰ μὴ σᾶς μέλη τί ἔχει νὰ κάμη ὁ Θεός»². Ἡ μορφή τοῦ παρόντος κόσμου θὰ καταστραφεῖ καὶ θὰ ἰσχύσει ἀπὸ τότε καὶ γιὰ πάντα ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (Β΄ Πέτρ. 3, 10).

Ὁ ἱερομάρτυρας Πατροκοσμάς μαζί με ὄλους τοὺς Νεομάρτυρες ἐνίσχυε με τὸ κήρυγμά του γιὰ «τὸ ρωμαίικο» καὶ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τοὺς πιστούς³. Ὡς μόνον μέσο γι' αὐτὴ

2. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 154.

3. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Βυζαντίου ἦταν τότε ἡ κυρίαρχη ἰδεολογία στὰ εὐρύτερα στρώματα τοῦ λαοῦ. Ἡ λαϊκὴ ποίηση ὑποσχόταν στὴν Παναγία μετὰ τὴν Ἄλωση: «Πάλι με χρόνους με καιρούς, πάλι δικά σου θάνατι». Συνήθεις σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς δουλείας ἦσαν οἱ ἐκφράσεις «πότε θὰ γίνῃ ρωμαίικο», «ὅταν θὰ γίνῃται Ρωμανία» (ποντιακό).

τὴν ἐνδυνάμωση τῆς συλλογικῆς συνείδησης θεωροῦσε τὴν πίστη στὸν Χριστό: «Τὸ κορμί σας ἄς τὸ καύσουν, ἄς τὸ τηγανίσουν, τὰ πράγματά σας ἄς σᾶς τὰ πάρουν, μὴ σᾶς μέλη, δῶστε τα, δὲν εἶναι ἐδικά σας. Ψυχὴ καὶ Χριστὸς σᾶς χρειάζεται. Ἐτοῦτα τὰ δύο ὅλος ὁ κόσμος νὰ πέση, δὲν ἔμπορεῖ νὰ σᾶς τὰ πάρη, ἐξὸν ἂν τύχη καὶ τὰ δώσετε μὲ τὸ θέλημά σας. Αὐτὰ τὰ δύο νὰ τὰ φυλάγετε νὰ μὴν τύχη καὶ τὰ χάσετε»⁴.

Μετὰ τὶς ἀποτυχίες τῶν ρωσοτουρκικῶν συγκρούσεων (1774) ὁ Πατροκοσμᾶς συνειδητοποίησε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐσωτερικῆς σποράς μέσα στὴ λαϊκὴ ψυχὴ, ὥστε νὰ βρεῖ μόνη τῆς τὸν δρόμο τῆς ἐλευθερίας, μὲ τὴν ἀναζωπύρωση τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς⁵. Σὲ κάθε περίπτωση πρέπει νὰ περιμένουν νὰ δοῦν νὰ λάμψει ὁ Σταυρὸς πάνω στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ἔλθει ὁ Χριστὸς «μὲ δόξα θεϊκὴ» καὶ εὐθύς θὰ καταποντιστεῖ ὁ Ἀντίχριστος. Θὰ γίνῃ ἡ ἀναμενόμενη ἀνάσταση / ἔγερση τῶν κοιμημένων. Τότε θὰ «ξεχωρίσει» ὁ Κύριος τοὺς δικαίους ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τελικὰ καθένας σύμφωνα μὲ τὴν πίστη καὶ τὶς πράξεις του ἢ θὰ κληρονομήσῃ τὸν παράδεισο γιὰ νὰ χαίρεται πάντοτε ἢ θὰ πορευθεῖ στὴν αἰώνια κόλαση (Μθ. 25, 31-46).

ν. Ἐσχατολογικὸς Ἡλίας

Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς δίδασκε ὅτι ἡ Δευτέρα Παρουσία θὰ λάβῃ χώρα κατὰ τὸν ὄγδοο αἰῶνα, ὅπου καὶ ὁ κόσμος αὐτὸς στὴν παροῦσα μορφή του θὰ τελειώσει. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ θὰ ἀποστείλει καταρχὰς τὸν προφήτη Ἡλίαν νὰ διδάξῃ στοὺς

4. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 154.

5. Γ. Μεταλληνού, *Παράδοση καὶ Ἀλλοτρίωση*, σσ. 95-99.

Χριστιανούς νὰ φυλάξουν τὴν πίστη τους καὶ νὰ μὴν παρασυρθοῦν ἀπὸ τὸν Ἀντίχριστο. Στὴ συνέχεια θὰ ἔλθει ὁ Ἀντίχριστος, ὁ ὁποῖος θὰ κηρύξει στοὺς Χριστιανούς νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστη τους⁶ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸ του θὰ θανατώσει τὸν προφήτη Ἡλία καὶ θὰ βασανίσει ὅσους μείνουν πιστοὶ στὸν Χριστό⁷.

Ὁ Πατροκοσμάς ταυτίζεται μὲ τοὺς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ μὲ τὸν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου⁸. Γι' αὐτὸ θεωρεῖ τὶς διδαχές του, ὡς ρήσεις τοῦ προφήτη Ἡλία: «Ὁ προφήτης Ἡλίας εἶναι ζωντανὸς τόσες χιλιάδες χρόνια καὶ ἤξεύρει ὁ Θεὸς ποῦ τὸν ἔχει φυλαγμένον ἕως τὴν σήμερον. Ἄν θέλετε νὰ μάθητε ποῦ εἶναι, εἶναι καὶ αὐτὸς ἐδῶ. Τὰ λόγια ποῦ σᾶς λέγω, εἶναι ἰδικά του καὶ μὴ περιμένετε κανένα ἄλλον νὰ τὰ κηρύξη»⁹. Ὁ Ἡλίας εἶτε ὡς ἐπιστρέφων ὁ ἴδιος, εἶτε σὲ ἄλλο πρόσωπο – τὴν προκειμένη περίπτωση ὡς Κοσμάς – «συνδέθηκε ἀποκλειστικὰ μὲ ἱερατικὸ καθῆκον καὶ θεωρήθηκε εἶτε πρόδρομος τοῦ Μεσσία καὶ βοηθός του εἶτε προαναγγέλλων τὴ "φοβερὴ καὶ μεγάλη ἡμέρα τοῦ Κυρίου", ταυτιζόμενῃ μὲ τὴν ἔσχατολογικὴ ἡμέρα τῆς Κρίσεως»¹⁰.

Παρὰ ταῦτα ὁ Πατροκοσμάς διευκρινίζει ὅτι ὁ ἔσχατολογικὸς Ἡλίας «ἦδη ἦλθε» (Μθ. 17, 12) κατὰ τὸν Κύριο δέ, ἦταν ὁ Βαπτιστής¹¹, καὶ δὲν πρόκειται νὰ φανερωθεῖ «εἰς τὸν

6. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 221.

7. Γ. Μαρτζέλου, «Θεολογία», σ. 402.

8. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἔσχατολογικὸ μῆνυμα», σ. 452.

9. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 221.

10. Ἀλ. Παλάντζα, «Ἐσχατολογικὸς προφήτης», *ΜΟΧΕ* 7 (2012), σσ. 304-305. Ἐδῶ: σ. 304.

11. Βλ. περισσότερα, Ἀλ. Παλάντζα, *Μωϋσῆς - Ἡλίας στὶς περὶ Μεταμορφώσεως διηγήσεις τῶν Συνοπτικῶν καὶ στοῦ Ἀποκ. 11, 4 κ. ἑξ.*, Ἀθήνα 2007.

κόσμον, ὡς λέγει τὸ ἅγιον Πνεῦμα»¹². Μόνο δύο πράγματα θὰ φανερωθοῦν ἀπὸ ἐκεῖνον: α) Ὁ ζῆλος του καὶ β) τὸ κήρυγμά του. Μάλιστα πιστεύει ὅτι αὐτὰ τὰ δύο χαρίσματα τὰ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὸν ἴδιο ἀπὸ τὴ μεγάλη του εὐσπλαχνία¹³.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Πατροκοσμᾶ γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Ἥλίου καὶ τοῦ Ἀντίχριστου εἶναι σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὰ συναφοῦς περιεχομένου βιβλικά χωρία, τὰ Μθ. 11, 14 καὶ 17, 11, Mr. 11, 11 καὶ Δκ. 1, 17. Οἱ Συνοπτικοὶ εὐαγγελιστὲς παρουσιάζουν τὸν Ἰωάννη ὡς προφήτη καὶ πρόδρομο τοῦ Ἰησοῦ. «Ἡ μαρτυρία αὐτὴ δίνει τὴ λύση στὴν προσδοκία τῆς ἐπανελεύσεως τοῦ Ἥλίου. Ὁ Ἥλιος δηλαδὴ ἔχει ἔλθει μὲ τὴ μορφή τοῦ Βαπτιστοῦ»¹⁴. Τὸ Εὐαγγέλιο καλεῖ ὡς Ἥλιον τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο καὶ ὡς Ἀντίχριστο τὸν Ἡρώδη Ἀντίπα. Στις διδαχὲς τοῦ Πατροκοσμᾶ ὁ Ἀντίχριστος εἶναι μεταφορικῶς οἱ Τοῦρκοι καὶ Ἥλιος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κοσμᾶς. Χρησιμοποιώντας τὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν στὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἥλίου κατὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ ἐπιθυμώντας νὰ τοὺς βγάλει κάθε ἀμφιβολία γιὰ αὐτὰ πού τοὺς ἔλεγε ἄφηγε νὰ καλλιεργεῖται ἐσκεμμένα ἡ ἰδέα πὺς ὁ ἴδιος ἦταν ὁ Ἥλιος καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ζητοῦσε ἀπόλυτη πίστη στὰ λεγόμενά του¹⁵: «Διὰ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς ἔχει νὰ στείλῃ ὁ Θεὸς τὸν προφήτην Ἥλιον διὰ νὰ παραγγεῖλῃ καὶ νὰ διδάξῃ, ὅσοι ἔχουν ἅγιον Βάπτισμα, τὴν βούλαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ φυλάγωνται νὰ μὴν πιστεύουν ἐκεῖνον τὸν πλάνον Ἀντίχριστον καὶ ἐκεῖνα ὁποῦ τάξῃ εἶναι ὅλα

12. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχὲς*, σ. 221.

13. Στὸ ἴδιο.

14. Ἄλ. Παλάντζα, «Ἐσχατολογικὸς προφήτης», σ. 305.

15. Κ. Κώνστα, Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, Ἐν Ἀθήναις 1990³, σσ. 105-106.

ψεύτικα διὰ νὰ τοὺς γελάσῃ, νὰ τοὺς βουλώσῃ. Καὶ καλύτερα νὰ τυραννισθοῦν καὶ νὰ θανατωθοῦν παρὰ νὰ τὸν πιστεύουν καὶ βουλωθοῦν. Αὐτὰ καὶ ἄλλα ἔχει νὰ διδάξῃ ὁ προφήτης Ἡλίας»¹⁶. Ὁ Πατροκοσμᾶς θεωρεῖ τὰ λόγια του, ὡς λόγους τοῦ προφήτη Ἡλία¹⁷ καὶ στὴν πραγματικότητα ταυτίζεται μὲ τοὺς λόγους τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐκείνους τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ἐπομένως, δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ ἀκριβολογεῖ στὰ χωρία ὅπως θὰ ἔκανε ἓνας θεολόγος καὶ χρησιμοποιεῖ λόγια δικὰ του, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀποτυπώνουν μὲ ἀκρίβεια τὴν πεμπτουσία τοῦ βιβλικοῦ μηνύματος¹⁸. Ὁ ἴδιος λέγει: «Διαβάζοντας τὸ ἅγιον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον ἠύρηκα μέσα πολλὰ καὶ διάφορα νοήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὅλα μαργαριτάρια, διαμάντια, θησαυρός, πλοῦτος, χαρὰ, εὐφροσύνη, ζωὴ αἰώνιος»¹⁹.

vi. Ἀντίχριστος

Ἡ βιβλικὴ διδασκαλία γιὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, μαζὶ μὲ τὰ σημεῖα ποὺ προαναγγέλλουν τὸ τέλος ἀπαντᾶ συχνὰ στὶς διδασχὲς τοῦ Πατροκοσμᾶ²⁰. Γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἀντίχριστο, ὁ ὁποῖος θὰ ὀνομάσει τὸν ἑαυτό του «υἶὸν Θεοῦ» καὶ θὰ γίνῃ βασιλιάς, γιὰ νὰ κυβερνήσῃ ὀλόκληρο τὸν κόσμο²¹. Στὴν πραγματικότητα θὰ εἶναι ἐνάντιος τοῦ Χριστοῦ καὶ παρὰ ταῦτα θὰ καυχᾶται

16. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχὲς*, σσ. 86-87.

17. Στὸ ἴδιο, σ. 239.

18. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἐσχατολογικὸ μῆνυμα», σ. 452.

19. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχὲς*, σ. 117.

20. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἐσχατολογικὸ μῆνυμα», σ. 453.

21. Γ. Μαρτζέλου, «Θεολογία», σ. 402.

ὅτι εἶναι τοποτηρητῆς καὶ βικάριός του²². Ὁ Πατροκοσμᾶς ἐπισημαίνει ὅτι «ὁ Ἀντίχριστος θὰ κάνει καὶ διάφορα θαύματα ("κατὰ φαντασίαν"), μὲ σκοπὸ νὰ παραπλανήσει τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὸν πιστέψουν, νὰ κάνουν ἁμαρτίες καὶ νὰ κολάζονται καὶ τελικὰ νὰ τοὺς ἔχει συντρόφους τοῦ στὴν κόλαση»²³. Ὁ Ἀντίχριστος θὰ προσπαθήσει νὰ παραπλανήσει τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ὁμολογήσουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Σκοπὸς τοῦ εἶναι νὰ ἀποξενώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴν ὠφέλεια ὄλων τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ ἐναντιωθεῖ σὲ ὅσους δὲν ὑπακούουν στὰ κελεύσματά του²⁴. «Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς πιστέψουν, θὰ τοὺς σφραγίσει στὸ μέτωπο»²⁵.

Σὲ μία συνολικὴ συμβολικὴ ἐρμηνεῖα τοῦ Πατροκοσμᾶ, τὴ θέση τοῦ Ἀντιχρίστου λαμβάνουν οἱ Τοῦρκοι, ἐνῶ ἀλλοῦ εἶναι ὁ Πάπας²⁶. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ ἅγιος Κοσμᾶς προσέδιδε στοὺς ἄμεσους ἐχθροὺς τῆς Ὁρθοδοξίας, τοὺς Λατίνους, μία ἐσχατολογικὴ διάσταση ἐπενδυμένη μὲ ἓνα μεταφυσικὸ φόβο. Πρόκειται γιὰ τὴ συνήθη πρακτικὴ τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ νὰ ἐρμηνεύει τὴν ἱστορία μὲ γνώμονα τὴ σωτηριολογικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ²⁷. Σὲ ὀρισμένα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του, ἡ σωτηρία στὸ μέλλον δὲν φαίνεται νὰ ταυτίζεται μὲ τὰ ἔσχατα καὶ τὴ Δευτέρα Παρουσία ἢ τουλάχιστον νὰ παρέχεται ἡ δυνατότητα μιᾶς διττῆς ἐρμηνείας. Ὁ Πατροκο-

22. Ἀποκ. 13, 18. Ἄ. Καραμανίδου, *Εὐθύμιος Μακεδῶν Τραπεζούντιος Λαυριώτης. Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο* (δ.δ.), Θεσσαλονίκη 2003, σ. 239.

23. Β. Τσίγκου, «Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ», σ. 716.

24. Ἄ. Καραμανίδου, *Εὐθύμιος Μακεδῶν*, σ. 240.

25. Γ. Μαρτζέλου, «Θεολογία», σ. 402.

26. Γ. Μεταλληνού, «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», σ. 43.

27. Γ. Μαρτζέλου, *Ὁρθόδοξο δόγμα*, σ. 192.

σμάς δὲν προφητεύει κάτι νέο γιὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ τονίζει τὴ βιβλικὴ διδασκαλία γιὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ προετοιμάζει τοὺς πιστοὺς γιὰ τὴν τελικὴ κρίση²⁸. Μάλιστα, συνδυάζει τὸ «ποθούμενον» γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ Γένους μὲ τὸν πόθο τῆς λυτρώσεως τῶν ψυχῶν²⁹ καὶ προφητεύει τὴν ἀπελευθέρωση μὲ μία θεόπεμπτη οὐράνια σωτηρία³⁰: «Μὴν ἀπελπισθῆτε, ἀδελφοί μου, ἡ θεία πρόνοια θέλει πέμψει μίαν ἡμέραν τὴν οὐράνιον σωτηρίαν ἵνα φαιδρύνῃ τὰς καρδίας ἡμῶν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἐλεινῆς καταστάσεως ἐν τῇ ὁποίᾳ εὕρισκόμεθα»³¹.

Ἡ σειρὰ μὲ τὴν ὁποία θὰ ἐμφανιστοῦν ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Ἀντίχριστος δὲν εἶναι πάντα ἡ ἴδια καθὼς σὲ ἄλλο χωρὶο προηγεῖται ὁ Ἀντίχριστος τοῦ Ἡλίας³². Ὁ Ἀντίχριστος θὰ κάνει θαύματα καὶ θὰ πιστέψουν στὸ πρόσωπό του πολλοί, μεταξὺ αὐτῶν ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι³³. Στὴ συνέχεια θὰ ἔλθει ὁ προφήτης Ἡλίας, γιὰ νὰ διδάξει τοὺς Χριστιανούς, γεγονός πὸ θὰ προκαλέσει τὴν ὀργὴ τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὁ τελευταῖος θὰ προκαλέσει πολλὰ δεινὰ στοὺς Χριστιανούς ἀλλὰ τότε θὰ ἔλθει

28. Στ. Σάκκου, «Ὁ βιβλικὸς χαρακτήρας τῶν προφητειῶν τοῦ ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ», *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 413-424. Ἐδῶ: σ. 422.

29. Στὸ ἴδιο, σ. 423.

30. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχές*, σ. 220.

31. Στὸ ἴδιο, σ. 220.

32. Ἀ. Μαρά, «Ὁ Παράδεισος, ἡ κόλαση καὶ τὰ ἔσχατα κατὰ τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό (1714-1779)», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπιθεώρηση τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος "Σπουδὲς στὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία"*, τόμ. Ε', Πάτρα 2004, σσ. 124-146. Ἐδῶ: σ. 132.

33. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχές*, σ. 86.

ὁ Κύριος μὲ τοὺς ἀγγέλους του καὶ θὰ κρίνει τὸν κόσμον, διαχωρίζοντας τοὺς καλοὺς καὶ δίκαιους ἀπὸ τοὺς κακοὺς. Τοὺς μὲν πρώτους ὁ Κύριος θὰ ἐγκαταστήσει στὸν παράδεισο, ἐνῶ τοὺς δευτέρους στὴν κόλαση³⁴. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιμάχεται συνεχῶς τὴν πλάνη τῶν διαφόρων ἀντιχρίστων, προδρόμων τοῦ τελικοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ προβάλλει συνεχῶς, ὡς ἐπεῖγον αἴτημα τὴν ἐγρήγορση τῶν πιστῶν γιὰ νὰ διακρίνουν τὰ σημεῖα ποὺ προαναγγέλλουν τὸ τέλος ποὺ πλησιάζει³⁵. Καθίσταται σαφές ὅτι «ἡ κάμψη τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος τῶν ὑποδούλων καὶ οἱ ἐξισλαμισμοὶ δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀποστασίας. Εἶναι ἄνευ ὄρων παράδοση στὰ χέρια τοῦ Ἀντιχρίστου»³⁶. Ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀνταπόκριση στὴ θεία ἀγάπη δὲν ὑπάρχει χώρος δράσης γιὰ τὸν Ἀντίχριστο³⁷. Ὁ Ἀντίχριστος, ποὺ σπάνια ἀναφέρεται στὶς διδαχὲς τοῦ Πατροκοσμά, κυριαρχεῖ μόνο σὲ αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν προσκυνήσουν, ὄχι σὲ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν «τὴν βούλαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»³⁸.

34. Στὸ ἴδιο, σ. 87: «Καὶ ὕστερα ἐκεῖνος ὁ πλάνος ἀκούγοντας τὸ κήρυγμα τοῦ προφήτου Ἡλία ἔχει νὰ λυσσάζῃ ἀπὸ τὸν θυμὸν του καὶ νὰ τυραννῇ καὶ νὰ παιδεύῃ ὅσους δὲν τὸν πιστεύουν μὲ τὰ πλέον χειρότερα βασιανιστήρια καὶ καλότυχος καὶ τρισμακάριος ὅποιος ὑπομείνῃ καὶ δὲν βουλωθῇ, ἐκεῖνος βέβαια θέλει στεφανωθῇ καὶ θέλει σταθῆ εἰς τὸν χορὸν τῶν μαρτύρων. Καὶ πάλιν ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος ὅποιος πλανεθῇ καὶ τὸν πιστεύσῃ καὶ βουλωθῇ, ἐκεῖνος ἔχει νὰ καίεται πάντοτε εἰς τὴν αἰώνιον Κόλασιν μαζί μὲ τὸν πλάνον Ἀντίχριστον».

35. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἐσχατολογικὸ μῆνυμα», σ. 454.

36. Ἀθ. Γλάρου, Ἀναζητήσας εὐρέ, σ. 226.

37. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἐσχατολογικὸ μῆνυμα», σ. 456.

38. Ἰω. Μενοῦνου, Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχῆς, σ. 87.

vii. Διάβολος

Ὁ ἅγιος Κοσμάς κάνει συχνὰ λόγο γιὰ τὸν διάβολο, τὸν πολέμιο τῶν ἀνθρώπων: «Νὰ ἀγαποῦμε τὸν Διάβολο, ὅπου μᾶς ἔβγαλεν ἀπὸ τὸν Παράδεισον καὶ μᾶς ἔφερε εἰς τοῦτον τὸν κατηραμένον κόσμον καὶ παθαίνομεν τόσα κακὰ; Καὶ ἔχει προαίρεσιν ὁ Διάβολος, ἀνίσως καὶ ἡμποροῦσε αὐτὴν τὴν ὥραν νὰ μᾶς θανατώσῃ ὅλους, νὰ μᾶς βάλῃ εἰς τὴν Κόλασιν, τὸ ἔκανε»³⁹. Ὁ διάβολος μπαίνει μέσα στὸν ζωντανὸ ἄνθρωπο καὶ αὐτὸς δαιμονίζεται. Ὅμως ὁ παντοδύναμος Θεὸς δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κάμει ἐκεῖνο ποὺ θέλει. Ὅλες οἱ δαιμονικὲς ἐπιθέσεις καὶ ἐπιδράσεις ἀποβαίνουν παντελῶς ἀνίσχυρες μὲ τὰ «τρία δυνατὰ ἄρματα», τὰ ὁποῖα ἔχουν χαρισθεῖ στὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ πολεμᾷ καὶ νὰ νικᾷ τὸν διάβολο. Πρόκειται γιὰ τὰ «ιατρικὰ» ποὺ διαθέτει ἡ Ἐκκλησία καὶ εἶναι ἡ ἐξομολόγησις, ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή. Ὁ Πατροκοσμάς λέγει: «ὅσον ἐξομολογᾶται ὁ ἄνθρωπος, νηστεύει καὶ προσεύχεται συχνάκις, τόσον κατακαίεται καὶ φεύγει ὁ Διάβολος»⁴⁰. Ἄλλωστε, «ἡ ἦττα τοῦ σατανᾶ καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς εἰρήνης ἐπιτελεῖται μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὴν Θεία Λατρεία»⁴¹.

Σὲ κάθε κακὸ ποὺ διαπράττουν οἱ ἄνθρωποι βρίσκεται ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος τοὺς παρακινεῖ νὰ «σκοτώνουν, νὰ κλέπτουν, νὰ πορνεύουν, νὰ κάνουν ὅλα τὰ κακὰ καὶ ὅλες τὶς ἁμαρτίες» μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε «νὰ τοὺς ἔχει συντρόφους του στὴν Κόλα-

39. Στὸ ἴδιο, σ. 29.

40. Προτρέπει τοὺς Χριστιανοὺς νὰ λένε τὴ νοερὰ προσευχή, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με». Ἡ προσευχή αὕτη εἶναι ἡ πλέον ἀποτελεσματικὴ καὶ ἔχει βαθύτατο θεολογικὸ περιεχόμενο.

41. Σ. Δεσπότη, Ἡ Ἐπουράνιος Λατρεία, σ. 229.

ση»⁴². Γιὰ παράδειγμα ἢ διαστροφή τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὅπως π.χ. ἡ πολυθεΐα, ἀποτελεῖ τέχνασμα τοῦ Διαβόλου. Ὅποιος διδάσκει ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοὶ καὶ ὄχι ὁ ἕνας καὶ μοναδικός, τότε αὐτὸς ταυτίζεται μὲ τοὺς δαίμονες⁴³. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸν ἐκκλησιασμό⁴⁴, τὴν πνευματικὴ προπαρασκευὴ καὶ τὴν τήρηση τῆς νηστείας («νὰ μὴν τρώγωμεν ὀψάρια τὲς Τετράδες καὶ τὲς Παρασκευές»), καθὼς καὶ οἱ ἐμπορικὲς πράξεις τὶς Κυριακὲς ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο στὴν κόλαση, «καὶ καιόμασθε καὶ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ»⁴⁵.

Ὁ διάβολος θὰ προσπαθήσει νὰ παραπλανήσῃ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ὁμολογήσουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς τὸν πιστέψουν θὰ τοὺς σφραγίσῃ στὸ μέτωπο. Ἰδιαιτέρως, θὰ τὸν πιστέψουν ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι⁴⁶. Ἐπιπλέον, ὁ Πατροκοσμᾶς ἐπισημαίνει ὅτι δὲν θὰ σωθεῖ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὴ μαγεία, «μαγικὰ βότανα», καὶ ἄλλα «τεχνάσματα σατανικά». Ὁμοίως, ὁ ἀνεξομολόγητος καὶ ὁ ἀβάπτιστος ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθεῖ⁴⁷. Ἐπομένως, καὶ οἱ ἱερεῖς θὰ δώσουν ἀπολογία «ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως» γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν παιδιῶν ποὺ πέθαναν ἀβάπτιστα. Οἱ ἱερεῖς θὰ τιμωρηθοῦν

42. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασκῆς*, σ. 66.

43. Στὸ ἴδιο, σ. 58.

44. Στὸ ἴδιο, σ. 89: «νὰ πηγαίνετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὲς ἑορτὲς ὅλες, ξεχωριστὰ τὲς ἁγίης Κυριακὲς καὶ νὰ μὴ δουλεύετε. Ἀκόμη νὰ νηστεύετε τὸ κατὰ δύναμιν τὲς διωρισμένες νηστεῖες καὶ τὲς σαρακοστὲς, νὰ κάνετε καὶ ἐλεημοσύνην ὅσο σὰς δίνει χέρι».

45. Στὸ ἴδιο, σσ. 69-70.

46. Β. Τσίγκου, «Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ», σ. 734.

47. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασκῆς*, σ. 77.

γιὰ τὴν παράλειψή τους νὰ βαπτιστοῦν τὰ παιδιὰ ἔγκαιρα, καθὼς «εἶναι χειρότερη ἁμαρτία ἀπὸ ἑκατὸν φονικά»⁴⁸.

viii. Δευτέρα Παρουσία

Στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κοσμά γιὰ τὴ σωτηριώδη οἰκονομία τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἡ ἔσχατολογία του. Ἡ συνήθης πρακτικὴ τοῦ Πατροκοσμᾶ ἦταν νὰ καλύπτει θεματικὰ τὸ ζήτημα τῆς Δευτέρας Παρουσίας, τὸ δεύτερο βράδυ τῆς παραμονῆς του σὲ κάθε τόπο πὺ μετέβαινε, δηλαδὴ τὴν τρίτη κατὰ σειρὰ ὁμιλία του⁴⁹. Μετὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἔσχατολογικῆς διδασκαλίας του προτρέπει τοὺς ἀκροατές του νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ πράττουν ἔργα ἀγαθὰ, γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμοι τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως⁵⁰, ἐπισημαίνοντας τὰ ἐξῆς: «νὰ στοχάζεσθε καὶ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου μας, καθὼς γράφουν τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ λέγουν εἰς τὸν ὄγδοο αἰῶνα ἔχει νὰ γένη τὸ τέλος τοῦ κόσμου»⁵¹. Ὁ ἅγιος Κοσμάς κηρύττει ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου θὰ συντελεσθῆ κατὰ τὸν ὄγδοο αἰῶνα στὸν ὁποῖο ζεῖ καὶ ὁ ἴδιος⁵². Ἀκολουθεῖ ἕναν δικό του τύπο ἀποκαλυπτικῆς χρονολόγησις. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν ἡ ἐνανθρώπησις πραγματοποιήθηκε 5500 χρόνια (5508 π.Χ.) ἀπὸ κτίσεως κόσμου⁵³. Λέγει χαρακτη-

48. Στὸ ἴδιο, σ. 72.

49. Γ. Μεταλληνού, «Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», σ. 37.

50. Γ. Μαρτζέλου, «Θεολογία», σ. 403.

51. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχές*, σ. 86.

52. Στὸ ἴδιο, σ. 221.

53. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἔσχατολογικὸ μῆνυμα», σ. 455.

ριστικά: «Εἶμεσθιν μέσα εἰς τὸν ὄγδοον αἰῶνα καὶ ἀπέρασαν καὶ διακόσια ὀγδοήκοντα χρόνοι»⁵⁴.

Κατὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία, ὁ κόσμος θὰ σκοτεινιάσει, θὰ ὑπάρχει θλίψη καὶ θρῆνος, τὰ ἀστέρια θὰ πέσουν καὶ θὰ σειστοῦν ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ. Θὰ ἔλθει ὁ Κύριος μὲ τοὺς ἀγγέλους του καὶ θὰ κρίνει τοὺς ἀνθρώπους, διαχωρίζοντας τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς δικαίους ἀπὸ τοὺς κακοὺς. Τοὺς μὲν πρώτους θὰ τοὺς ἐγκαταστήσει στὸν παράδεισο, ἐνῶ τοὺς δεύτερους στὴν κόλαση (Μθ. 24, 29-31· 36-44). Ἡ πίστη καὶ ἡ μετάνοια ἦταν τὸ συμπέρασμα κάθε κηρύγματός του. Ἀκόμη κάθε προφητεία του κατέληγε στὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως⁵⁵. Ἡ μετάνοια, ἡ ἐμπιστοσύνη στὸν Θεὸ τῆς ἀγάπης, ἡ δύναμη τῆς θείας σφραγίδας ἀποτελοῦν τὸ μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος τοῦ σύμπαντος κόσμου⁵⁶, καθὼς «μείζων ἐστὶ ὁ ἐν ὑμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ» (Α΄ Ἰω. 4, 4).

Ἡ περὶ ἐσχάτων διδασκαλία τοῦ Πατροκοσμᾶ ἐπισφραγίζεται μὲ τὶς συχνῆς προτροπὲς πρὸς τοὺς ἀκροατὲς του, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν νὰ μετανοοῦν, νὰ πράττουν «τὰ καλὰ» καὶ νὰ εἶναι γιὰ «τὸ τέλος», τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως «πάντοτε ἔτοιμοι», δηλαδή «ἐξωμολογημένοι, κοινωνημένοι καὶ διορθωμένοι»⁵⁷. Οἱ πιστοὶ ὀφείλουν ἀκόμη νὰ ἀναπτύξουν δεσμοὺς ἀγάπης καὶ ἀδελφοσύνης μεταξύ τους. Αὐτὸ θεμελιώνεται στὸ γεγονός ὅτι εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀνήκουν στὸ ἴδιο σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχουν κοινὲς ἐσχατολογικὲς ἐλπίδες. Γι' αὐτὸ «ἡ

54. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχές*, σ. 349.

55. Στ. Σάκκου, «Ὁ βιβλικὸς χαρακτήρας», σ. 422.

56. Ἰω. Καραβιδόπουλου, «Τὸ βιβλικὸ ἐσχατολογικὸ μήνυμα», σ. 457.

57. Β. Τσίγκου, «Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ», σ. 734.

Ἐκκλησία σὲ κάθε Θεία Λειτουργία ἐνθουμεῖται ὅλα τὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν γεγονότα»⁵⁸. Μέσα στὴ θεία Εὐχαριστία καθίσταται ἐνεργὸς ἡ παρουσία τοῦ μέλλοντος καὶ ἐπιτελεῖται ἡ εἴσοδος στὴν αἰωνιότητα, ἐφ' ὅσον τὸ εὐχαριστιακὸ σῶμα ὑπερβαίνει χρονικῶς τὴν ἔναρξη τῆς αἰωνιότητος, τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου⁵⁹. Τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «μιᾶς φύσεως καὶ μιᾶς πίστεως», καὶ ὄχι μόνο ἔχουν ἓνα βάπτισμα, ἓνα εὐαγγέλιο, μεταλαμβάνουν μαζὶ τὰ ἄχραντα μυστήρια καὶ προσκυνοῦν ἓναν σταυρὸ, ἀλλὰ καὶ «ἓνα Παράδεισον ἐλπίζουν νὰ ἀπολαύσουν κοινῶς»⁶⁰. Τὸ βάπτισμα ἔχει προοπτικὴ ἐσχατολογικὴ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ βαπτιζόμενος ἀρχίζει μία καινούργια ζωὴ, ἡ ὁποία διαβαίνει διὰ τοῦ θανάτου καὶ διὰ τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου στὴν αἰωνιότητα⁶¹.

Ὁ Πατροκοσμάς ἐπισημαίνει ὅτι κατὰ τὴν τελικὴ κρίση στὴν Δευτέρα Παρουσία «θὰ ἐλεχθοῦν οἱ ἱερεῖς οἱ ὁποῖοι δὲν φρόντισαν νὰ βαπτίσουν παιδιὰ ποὺ πέθαναν πρόωρα, ὅπως θὰ ἐλεχθοῦν καὶ γιὰ τὶς ψυχὰς τὶς ὁποῖες δὲν φρόντισαν νὰ ἀναθρέψουν χριστιανικὰ τὰ τέκνα τους»⁶². Τὰ παιδιὰ ὡς ἀναμάρτητα, θὰ σωθοῦν κατὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία καὶ θὰ λάμψουν δίδοντας χαρὰ στὶς μητέρες τους, οἱ ὁποῖες εἶχαν λυπηθεῖ ὅταν τὰ ἀπώλεσαν⁶³. Ἡ Δευτέρα Παρουσία θεωρεῖται ὡς ἀποκορύ-

58. Τοῦ ἰδίου, *Ἄνθρωπος, ὁ ἐν μικρῷ μέγας*, σ. 248.

59. Γ. Φίλια, *Ἡ ἔννοια τῆς «Ὁγδοῦς Ἡμέρας»*, σ. 253.

60. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 72

61. Γ. Φίλια, *Ἡ ἔννοια τῆς «Ὁγδοῦς Ἡμέρας»*, σ. 93.

62. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 72.

63. Στὸ ἴδιο, σ. 80: «νὰ μὴν παρακλαίετε τοὺς ἀπεθαμένους σας καὶ μάλιστα διὰ τὰ παιδιὰ σας, ὅπου πηγαίνουν εἰς τὸν Παράδεισον ὡσὰν ἄγγελιοι,

φωμα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ⁶⁴. Ὁ πιστὸς περιμένει μὲ χαρὰ καὶ ἐλπίδα νὰ μετᾶσχει στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ προσεύχεται μὲ τοὺς λόγους: «ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου» (Κυριακὴ προσευχή), «προσδοκῶ... ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (Σύμβολο τῆς Πίστεως) καὶ «ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ» (Ἄποκ. 22, 20). Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀναμένουν σύμφωνα μὲ τὸν Πατροκοσμᾶ εἶναι νὰ λάμψει ὁ πανάγιος Σταυρὸς καὶ ὁ Χριστὸς μὲ δόξα θεϊκὴ στὸν οὐρανό, νὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ καὶ νὰ γίνῃ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν δικαίων ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἡ ἀνταπόδοση τῶν πράξεών τους⁶⁵. Ὁ Πατροκοσμᾶς δὲν προφητεύει κάτι νέο γιὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία ἀλλὰ οὐσιαστικὰ τονίζει τὴ μεγάλη προφητεία τῆς Καινῆς Διαθήκης γιὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ προετοιμάζει τοὺς πιστοὺς γιὰ τὴν τελικὴ κρίση⁶⁶. Θὰ ἔλθει ὁ Κύριος μὲ τοὺς ἀγγέλους του καὶ θὰ κρίνει τὸν κόσμο, διαχωρίζοντας τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς δικαίους ἀπὸ τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἀσεβεῖς. Τοὺς μὲν πρώτους θὰ τοὺς ἐγκαταστήσει στὸν παράδεισο, ἐνῶ τοὺς δευτέρους στὴν κόλαση. Ὁ Πατροκοσμᾶς μὲ τὸ προφητικὸ του χάρισμα ὑπηρέτησε τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ καὶ στήριξε τὸν λαό του σὲ

ὄτι τοῦ Θεοῦ ἦταν καὶ ὄχι ἐδικά σας. Ὅταν σοῦ τὸ ἔδωσε τὸ ἐχάρηκες, ὁμοίως καὶ ὅταν σοῦ τὸ πάρη νὰ τὸ χαρῆς, διατὶ αὐτά, ὡσὰν ἀναμάρτητα ὁποῦ εἶναι, εἰς τὴν Δευτέραν Παρουσίαν του Χριστοῦ ἔχουν νὰ λάμψουν ὡσὰν τὸν ἥλιον. Τότε ὁ Θεὸς ἔχει πάλι νὰ σᾶς τὰ ματαδώσῃ νὰ τὰ χαίρεσθε. Ἀνίσως καὶ σοῦ ἐγύρευε τὸ παιδί σου ἕνας βασιλεὺς νὰ τὸ τιμῆσῃ βασιλικά, τὸ ἔδιδες βέβαια μετὰ πάσης χαρᾶς. Πόσον μᾶλλον πρέπει νὰ χαρῆς, ὅπου ὁ ἐπουράνιος βασιλεὺς ἐζήτησε καὶ ἐπῆρε καρπὸν ἀπὸ τὴν βρωμισμένην κοιλιάν σου καὶ τὸ ἐτίμησε καὶ τὸ ἔβαλεν εἰς τὸν Παράδεισον, διὰ νὰ σοῦ ἐτοιμάσῃ καὶ ἐσένα τόπον νὰ χαίρεσθε μαζί».

64. Β. Τσίγκου, Ἄνθρωπος, ὁ ἐν μικρῶ μέγας, σ. 258.

65. Γ. Μαρτζέλου, «Θεολογία», σ. 403.

66. Στ. Σάκκου, «Ὁ βιβλικὸς χαρακτήρας», σ. 422.

χρόνους δύσκολους. Δὲν ἔσωσε ἀπλὰ τὸ Γένος ἀπὸ τὸν ἐθνικὸ ἀφανισμό, ἀλλὰ διέσωσε τὴν Ὁρθοδοξία μέσα στὶς καρδιές τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Οἱ προφητεῖες του δὲν παύουν νὰ ἰσχύουν καὶ σήμερα καὶ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὴν ἔσχατη προφητεία τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁶⁷, μὲ τὴν ἔννοια τῆς «παλιγγενεσίας», τῆς πλήρους ἀνακαίνισης δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὑπόλοιπης δημιουργίας⁶⁸.

ix. Παράδεισος

Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ὅταν κάνει λόγο γιὰ τὸν παράδεισο ἀναφέρεται σὲ δύο καταστάσεις: α) «τὴν τελειωτικὴ πορεία ποὺ κάνει ἢ λογικὴ κτίση γιὰ νὰ ξεπεράσει τὸ μηδενισμό καὶ νὰ φθάσει στὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἀνάπτυξής της» καὶ β) «τὴν τελικὴ εἴσοδο στὴ δόξα τῆς βασιλείας, ὅπου ὑπὸ τὸν συνεχῆ φωτισμὸ θὰ ὑπάρχει ἡ ἀγαπητικὴ κοινωνία διαμέσου τῆς θέας τοῦ Θεοῦ»⁶⁹. Ὁ Πατροκοσμᾶς ἀναφέρεται στὸν προπρωτικὸ παράδεισο, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται «κατὰ τὸ μέρος τῆς ἀνατολῆς» καὶ τὸν περιγράφει γλαφυρὰ ὡς «ὄλο χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, μῆτε πείνα, μῆτε δίψα, μῆτε κρῦο, μῆτε καῦσις, μῆτε ἀρρώστια, μῆτε κανένα λυπηρόν»⁷⁰. Γιὰ τοὺς πρωτόπλαστοὺς Ἀδὰμ καὶ Εὐὰ λέγει ὅτι «τοὺς ἐστόλισε μὲ τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ παναγίου Πνεύματος, τοὺς ἔβαλε μέσα εἰς τὸν Παράδεισο νὰ χαίρωνται ὡσὰν ἀγγέλοι»⁷¹. Σὲ ἐπίγειο παράδεισο καὶ κατοικία ἀγγέλων κατὰ τὸν Πατροκο-

67. Στὸ ἴδιο, σ. 423.

68. Γ. Φίλια, Ἡ ἔννοια τῆς «Ὁγδοῆς Ἡμέρας», σ. 253.

69. Ν. Μασσοῦκα, *Δογματικὴ Β'*, σ. 540.

70. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχάς*, σ. 42.

71. Στὸ ἴδιο, σ. 42.

σμά μεταβλήθηκε κάθε τόπος πού δέχθηκε τούς Ἀποστόλους καί τὸ κήρυγμά τους⁷². Ὁ Πατροκοσμάς παρουσιάζει τὸν παράδεισο ὡς ἓνα τόπο στὸν ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται ἀπὸ κοινοῦ μὲ τούς ἀγγέλους καί βιώνουν αἰώνια καί διαρκῆ χαρὰ⁷³. Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὅτι τῆ χαρὰ πού θὰ βιώσει ὁ ἄνθρωπος στὸν παράδεισο προέρχεται ἀπὸ τῆ χαρὰ τῆς θέασης τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ⁷⁴. «Ὁ παράδεισος παρουσιάζεται καί περιγράφεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τούς Πατέρες ὡς μιὰ πραγματικότητα αἰσθητῆ καί νοητῆ, μέσα στὸ φυσικὸ καί ἱστορικὸ περιβάλλον, ὅπου διαδραματίστηκε καί ἡ ἐπανάσταση τῶν πλασμάτων ἐναντίον τοῦ δημιουργοῦ»⁷⁵. Στὴ διδασκαλία τοῦ Πατροκοσμά διαφαίνεται ἡ ἀνεστιότητα τῆς χριστιανικῆς του συνειδήσης, ἀλλὰ καί ἡ ἔντονη ἀναμονὴ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ⁷⁶, ὡς ἐλπίδας τῆς «τελικῆς νίκης» τῶν δικαίων, οἱ ὁποῖοι θὰ εἰσέλθουν στὴν ἀτελεύτητη εὐτυχία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος⁷⁷. Ἡ βίωση τῆς παραδείσιας κατάστασης ἐμφανίζεται γιὰ τὸν Πατροκοσμά νὰ ἐκκινεῖ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο ὡς ἓνα εἶδος πρόγευσης αὐτῆς⁷⁸, ἀλλὰ συνεχίζεται καί ὀλοκληρώνεται μετὰ θά-

72. Στὸ ἴδιο, σσ. 20, 55: «Οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, ὡς φρόνιμοι δοῦλοι καί πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ μας ... εἰς ὅποιαν χώραν ἐπήγαιναν καί τούς ἐδέχονταν, ἔκαναν τούς ἀνθρώπους χριστιανούς, ἐχειροτονοῦσαν ἱερεῖς, ἔκτιζαν ἐκκλησίας καί εὐλογοῦσαν τὴν χώραν ἐκείνην καί ἐγίνονταν ἐπίγειοι Παράδεισοι».

73. Στὸ ἴδιο, σσ. 19-20, 25, 27, 28, 29, 46, 54, 60, 68, 74, 82, 83, 90.

74. Ἰω. Μενοῦνου, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 68: «νὰ σὲ βάλῃ εἰς τὸν Παράδεισον μὲ τούς ἄλλους ἀγγέλους νὰ χαίρεσαι τὴν δόξαν του».

75. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β'*, σ. 540.

76. Β. Καλλιακμάνη, *Θεολογικὰ ρεύματα*, σ. 443.

77. Γ. Φίλια, *Ἡ ἔννοια τῆς «Ὁγδοῆς Ἡμέρας»*, σσ. 253-254.

78. Ἰω. Μενοῦνου, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 21: «νὰ σᾶς ἀξιῶνῃ νὰ περάσετε καί ἐδῶ καλὰ, εἰρηνικὰ καί ἀγαπημένα καί εἰς αὐτὴν τὴν μάταιαν

νατον⁷⁹, καθὼς ἀναφέρει: «... καὶ μετὰ ταῦτα νὰ πηγαίνετε καὶ εἰς τὸν Παράδεισον, εἰς τὴν πατρίδα μας τὴν ἀληθινήν, νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ εὐφραίνεσθε»⁸⁰.

Ἡ σπουδαιότητα ἔγκειται στὸ γεγονός «ὅτι ἡ παραδείσια ζωὴ ξεκινάει ἀπὸ τὰ ἐδῶ δεδομένα σὲ μιὰ πορεία ποὺ θὰ σημαίνει τὴν ἀνάδειξη καὶ τὴν τελείωση ὅλης τῆς κτίσης, αἰσθητῆς καὶ νοητῆς»⁸¹. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ γῆ δὲν ἀποτελεῖ πατρίδα τῶν Χριστιανῶν, καθὼς ἡ πραγματικὴ πατρίδα τους εἶναι ἡ οὐράνιος βασιλεία⁸². Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἀγαποῦσε τὴ γήινη πατρίδα του καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, γιὰ τοὺς ὁποίους ἄλλωστε θυσιάστηκε, ἀλλὰ εἶχε πάντοτε στραμμένο τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά του πρὸς τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. «Ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ θὰ ἀποτελοῦσε τὴν ἔνταξή του στὸ βασίλειο τῆς Θείας ζωῆς»⁸³, γι' αὐτὸ καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ προσανατόλιζε καὶ τοὺς Χριστιανούς⁸⁴. Ὁ Πατροκοσμάς ἐπαναλαμβάνει τὴ διδασκαλία περὶ παροικίας τῶν Χριστιανῶν στὸν παρόντα κόσμος, ὅταν ἀναφέρεται στὸν τόπο καταγωγῆς του, τὴν ψεύτικη γήινη καὶ μάταιη πατρίδα του⁸⁵, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὸ βιβλικὸ χωρίο «ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους... δοξάσωσιν τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς»

ζωή».

79. Ἄ. Μαρά, «Ὁ Παράδεισος, ἡ κόλαση καὶ τὰ ἔσχατα», σ. 133.

80. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμὰ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχῆς*, σσ. 21, 52-53, 57, 83, 90.

81. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β΄*, σ. 540.

82. Ἄ. Μαρά, «Ὁ Παράδεισος, ἡ κόλαση καὶ τὰ ἔσχατα», σ. 133.

83. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β΄*, σ. 540.

84. Β. Καλλιχαμάνη, *Θεολογικὰ ρεύματα*, σ. 443.

85. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμὰ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχῆς*, σ. 22: «Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινος καὶ μάταια, εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἄρτης τὴν ἐπαρχίαν, ἀπὸ τὸ Ἄπόκουρο».

(Α΄ Πέτρ. 2, 11-12). Ὅμως δὲν θὰ μπορούσε νὰ νοηθεῖ «καμία ἔξοδος ἐνὸς μόνου στοιχείου, τοῦ νοητοῦ δηλαδή, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψει τὸν κόσμον καὶ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν ὑπερκόσμια πραγματικότητα»⁸⁶. Ὁ Πατροκοσμᾶς ἔχοντας ὡς βάση τὸν παραβολικὸ λόγον τοῦ Χριστοῦ χρησιμοποιοεῖ τὴν ἱστορικὴ, κοινωνικὴ καὶ ἀνθρωπολογικὴ ἐμπειρία γιὰ νὰ ἀνυψώσει τὸν ἀνθρωπο στὰ ἰδεώδη τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ νὰ «κερδίσει» ἔτσι τὸν παράδεισο⁸⁷. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ ἅγιος Κοσμᾶς διδάσκει ὅτι οἱ πιστοὶ περνοῦν καὶ στὴν ἐπίγεια ζωὴ καλὰ καὶ πηγαίνουν στὸν παράδεισο ὅπου θὰ χαίρονται καὶ θὰ εὐφραίνονται πάντοτε μαζὶ μὲ τοὺς Ἀγγέλους, τοὺς Προφῆτες, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Μάρτυρες, τοὺς Ἱεράρχες, τοὺς Ὁσίους, τοὺς Δικαίους καὶ μὲ ὅλους τοὺς Ἁγίους, οἱ ὁποῖοι ὅ,τι κατόρθωσαν τὸ ἔκαναν ἐξαιτίας τῆς πολλῆς ἀγάπης τους στὴν Ἁγία Τριάδα⁸⁸. Δὲν ἀρκεῖ ἡ καλὴ ἀκρόαση τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ ἡ καρποφορία τῆς καλῆς γῆς ἐπιτυγχάνεται ἀπὸ ὅσους «ἀκούσαντες τὸν λόγον κατέχουσι καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ» (Λκ. 8, 15), δηλαδή κρατοῦν μέσα τους τὸν θεῖο λόγο καὶ ὑπομένουν τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς. Ὅσο πιὸ μεγάλες οἱ θλίψεις ποῦ ὁ ἀνθρωπος ὑπομένει τόσο μικραίνει τὸ χρέος του ἐναντι τοῦ παραδείσου⁸⁹. Ὁ παράδεισος ἀνακτᾶται στὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀντίθετα μὲ τὴν παρὰ χάριν φθορὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ κατὰ χάριν ἀφθαρσία της συνιστᾶ τελικὰ τὴν προσωπικὴ ἐσχατολογία τοῦ ἀνθρώ-

86. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β΄*, σ. 540.

87. Ἀθ. Γλάρου, *Ἀναζητήσας εὐρέ*, σ. 231.

88. Ἰω. Μενοῦνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχῆς*, σ. 180.

89. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Ἐρμηνεία εἰς τὴν Α΄ Κορινθίους*, PG 124, 708.

που. Καὶ ἂν ἡ ὑπαρξὴ του εἶναι φύσει κτιστή, ἢ προσωπική του ὑπόσταση εἶναι χάριτι ἐλεύθερη νὰ ὑπερβεῖ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση. Πρόκειται γιὰ τὴν πρωταρχικὴ – προπρωτικὴ φύση του ποὺ θεωρεῖται ἐν ἀληθείᾳ μόνο μέσα ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ ὑπόσταση τοῦ νέου καὶ ἔσχατου Ἀδάμ⁹⁰. Ἐνδεχομένως, ἡ δεδομένη καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ «προεγνωσμένη ἀστοχία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιβάλλει μιὰ ἄλλη ὄντολογικὴ πορεία»⁹¹. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονοῦν ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς δημιούργησε γιὰ τὸν παράδεισο καὶ ὄχι γιὰ τὴν κόλαση καὶ τὸν διάβολο. Ἐπομένως, στὸν παράδεισο θὰ μεταβεῖ ὅποιος τηρεῖ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ⁹². Ἄλλωστε, «ὁ δυναμικὸς καὶ ἐξελικτικὸς, ἐσχατολογικὸς καὶ μελλοντικὸς χαρακτήρας τῆς παραδείσιας ζωῆς δὲν ἀλλοιώνεται ὅμως, οὔτε καὶ στὸν τερματισμὸ τῆς πορείας καὶ στὴν κατάληξή τους στοὺς κόλπους τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Ἡ θέα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκόρεστη καὶ ἡ προκοπὴ συνεχής»⁹³.

Σὲ ὁλόκληρη τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τὰ δεινὰ τοῦ Γένους συνδέονταν μὲ τὴν ἀντίληψη τῆς θείας τιμωρίας παιδαγωγικοῦ τύπου, κάτι ποὺ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὰ θεολογικὰ κείμενα τῆς περιόδου νὰ ἔχουν ὡς κεντρικὸ πυρῆνα τὴ μετάνοια, τὴν ἐπιστροφή στὸν Θεό, τὴν ἐγκαρτέρηση καὶ τὴν προσήλωση στὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου

90. Κ. Ἀγόρα, «Περὶ κόσμου, ἀνθρώπου καὶ ἱστορίας», *Πίστη καὶ Βίωμα τῆς Ὁρθοδοξίας*, τόμ. Α', *Δόγμα, Πνευματικότητα καὶ Ἥθος τῆς Ὁρθοδοξίας*, Πάτρα 2002, σσ. 135-138.

91. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β'*, σ. 541.

92. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές*, σ. 47: «Ἄς φυλάγωμεν ἐμεῖς τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ μας διὰ νὰ πηγαίνωμεν εἰς τὸν Παράδεισον».

93. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β'*, σ. 543.

Ἐκκλησίας⁹⁴. Ἡ μετάνοια ἀποτελεῖ ἀναπόδραστη ἀνάγκη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καθὼς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζει πότε θὰ πεθάνει. Ὁ Θεὸς ἀναμένει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὴ μετάνοιά του προκειμένου νὰ τὸν δεχθεῖ στὸν παράδεισο⁹⁵. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἡ μετάνοια εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν περὶ τῶν ἐσχάτων διδασκαλία τοῦ Πατροκοσμᾶ⁹⁶.

χ. Κόλαση

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς πολλές ἀναφορὲς ποὺ διατυπώνει ὁ Πατροκοσμᾶς γιὰ τὸν παράδεισο, ἔχει πολὺ λιγότερες γιὰ τὴν κόλαση. Μάλιστα πολλές ἀπὸ αὐτὲς γίνονται συνδυαστικὰ μὲ τὸν παράδεισο⁹⁷. Πρῶτοι βρέθηκαν στὴν κόλαση οἱ πρωτόπλαστοι Ἀδὰμ καὶ Εὐὰ καὶ τοὺς ἀκολούθησαν ὅλοι ὅσοι ἔζησαν τὰ ἐπόμενα 5.500 ἔτη ὡς τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ⁹⁸. Αἰώνια κόλαση ἢ αἰώνιος θάνατος εἶναι ἡ ἀτελεύτητη μέσα σὲ ὀδύνες κατάσταση στὴν ὁποία θὰ βρεθοῦν ἀποκομμένοι ὀριστικὰ ἀπὸ τὸν Θεό, μετὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία, ὅσοι, κατὰ τὸν Πατροκοσμᾶ, «ὅταν ἔπρεπε νὰ ἀφήσουν τὰ κακά τους καὶ νὰ

94. Ἄ. Ἀργυρίου, «Οἱ ἑλληνικὲς ἐρμηνεῖες στὴν Ἀποκάλυψη», σσ. 360-361.

95. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχῆς*, σ. 28: «ἀκαρτέρει τὴν μετάνοιάν μας μὲ τὰς ἀγκάλας του ἀνοικτάς, πότε νὰ μετανοήσωμεν, νὰ παύσωμεν ἀπὸ τὰ κακά καὶ νὰ κάμωμεν τὰ καλὰ, νὰ ἐξομολογηθοῦμεν, νὰ διορθωθοῦμεν, νὰ μᾶς ἀγκαλιάσῃ, νὰ μᾶς φιλήσῃ, νὰ μᾶς βάλῃ εἰς τὸν Παράδεισον νὰ χαιρώμαστε πάντοτε», καὶ σ. 61: «ἀκαρτέρει τὴν μετάνοιάν μας διὰ νὰ παύσωμεν ἀπὸ τὰ κακά καὶ νὰ κάμωμεν τὰ καλὰ καὶ τότε νὰ μᾶς ἀρῇ καὶ νὰ μᾶς βάλῃ εἰς τὸν Παράδεισον».

96. Γ. Μαρτζέλου, *Ὁρθόδοξο δόγμα*, σσ. 180-181.

97. Ἄ. Μαρά, «Ὁ Παράδεισος, ἡ κόλαση καὶ τὰ ἔσχατα», σ. 139.

98. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχῆς*, σσ. 80, 83-84, 86.

μετανοήσουν δὲν ἤθελαν, διὰ τοῦτο ἐπνίγηκαν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν καὶ ἔλαβαν κακὸν θάνατον καὶ ἐπῆγαν καὶ εἰς τὴν αἰώνιον Κόλασιν»⁹⁹. Στὴν περίπτωση αὐτὴ καθίσταται σαφὲς ὅτι ἡ ἐμμονὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀμετανοησία, τὴ βλασφημία καὶ στὴν ἄρνηση δοξολογίας τοῦ Θεοῦ ὁδηγεῖ στὴν ἀρνητικὴ καὶ καταστροφικὴ βίωση τῶν ἐσχάτων¹⁰⁰.

Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα λέγει γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς, ἀπίστους καὶ αἰρετικούς, «ὅπου περπατοῦν εἰς τὸ σκότος, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Διαβόλου», καὶ προτρέπει γι' αὐτοὺς «νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῆτε»¹⁰¹. Ἐπισημαίνει μάλιστα ὅτι «διὰ αὐτοὺς ἔγινεν ἡ Κόλασις, αὐτὴ εἶναι ἡ καθολικὴ πατρίδα τους. Χιλιάδες καλὰ νὰ κάμουν, χωρὶς τὸ ἅγιον Βάπτισμα τίποτε δὲν ὠφελοῦνται»¹⁰². Καὶ καταλήγει γιὰ τοὺς αἰρετικούς ὅτι αὐτοὶ «ἀπέθαναν ἀμετανόητοι, θέλει τοὺς πέμψει εἰς τὰ κατώτατα τοῦ Ἄδου, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, νὰ καίωνται καὶ νὰ φλογίζονται πάντοτε μὲ τὸν πατέρα τους τὸν Διάβολον»¹⁰³. «Ὁ Θεὸς δὲν ἀρνεῖται ποτὲ τὴ μετάνοια μετὰ θάνατο· ὁ Θεὸς τὴ δέχεται τὸ δίχως ἄλλο, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του. Κατὰ τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνὸ ὅμως ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατο δὲν τρέπεται· σκληραίνει στὶς ἀχτίδες τῆς Θείας δόξας»¹⁰⁴. Ὁ Πατροκοσμάς θεωροῦσε ὡς κόλαση καὶ ὡς ἐπίγεια κατοικία τοῦ Διαβόλου κάθε πόλη ἢ ὁποῖα δὲν δέχθηκε τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὸ κήρυμά τους, «καθὼς ἐπαρήγγειλεν ὁ Κύριος ἐτίναζαν καὶ τὰ τσαρούχια τους καὶ

99. Στὸ ἴδιο, σ. 86.

100. Σ. Δεσπότη, Ἡ Ἐπουράνιος Λατρεία, σ. 225.

101. Ἰω. Μενοῦνου, Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχές, σ. 51.

102. Στὸ ἴδιο, σ. 85.

103. Στὸ ἴδιο, σ. 88.

104. Ν. Ματσούκα, Δογματικὴ Β', σ. 544.

ἔφευγαν καὶ ἔμενε εἰς ἐκείνην τὴν χώραν κατάρα καὶ ὄχι εὐλογία, κατοικία τοῦ Διαβόλου καὶ ὄχι τοῦ Χριστοῦ μας»¹⁰⁵.

Ἡ ἔλλειψη τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση ποὺ «χιλιάδες καλὰ καὶ ἀρετὲς ἂν κάμωμεν, νηστεῖες, προσευχές, ἐλεημοσύνες, κἂν καὶ τὸ αἷμα μας νὰ χύσωμεν διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»¹⁰⁶, τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει εἶναι τὴ νέκρωση καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὴ σωτηρία: «ἔρχεται ὁ πονηρὸς Διάβολος καὶ μᾶς πικραίνει καὶ μᾶς φαρμακεύει καὶ βάνει τὸν θάνατο εἰς τὴν ψυχὴν μας καὶ ἀπερνοῦμεν καὶ ἐδῶ κακὰ καὶ πηγαίνομεν εἰς τὴν Κόλασιν νὰ καιώμασθε πάντοτε»¹⁰⁷. Μάλιστα ὡς ἔλλειψη ἀγάπης νοεῖται ἀκόμη καὶ ἡ ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν συνανθρώπων: «ὅποιος φροντίζει μόνον διὰ τοῦ λόγου του πῶς νὰ σωθῆ καὶ δὲν φροντίζει καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς του τοὺς Χριστιανοὺς νὰ σωθοῦν καὶ ἐκεῖνοι, ἔχει βέβαια νὰ κολασθῆ»¹⁰⁸.

Ἡ ἔχθρα ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει κάποιος γιὰ τὸν συνάνθρωπό του δὲν συγχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἀκόμα καὶ σὲ ἐλάχιστη ποσότητα εἶναι σὰν «φαρμάκι διαβολικό», ποὺ ὄλα «τὰ φαρμακώνει» καὶ ἀκυρώνει κάθε ἀρετὴ¹⁰⁹. Στὸν ἀντίποδα τῆς ἀγάπης βρίσκονταν ἡ ἔχθρα καὶ τὸ μῖσος τὰ ὁποῖα «καὶ δὲν μᾶς ὠφελοῦν τίποτε καὶ εἰς τὴν Κόλασιν πηγαίνομεν»¹¹⁰.

Ἡ ὑπερηφάνεια ὁδήγησε τὸν διάβολο στὴν κόλαση καὶ ἐπομένως μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει καὶ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἴδια κα-

105. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασκῆς*, σ. 20.

106. Στὸ ἴδιο, σ. 62.

107. Στὸ ἴδιο, σ. 29.

108. Στὸ ἴδιο, σ. 56.

109. Στὸ ἴδιο, σ. 63.

110. Στὸ ἴδιο, σ. 62.

τάσταση¹¹¹. Ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ ὑπερηφάνεια διαστρέφουν τὴν προσωπικότητα, ὀδηγοῦν στὴν κυριαρχία τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ ὅπως ὁ διάβολος ἐπειδὴ ἀποβλήθηκε, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσει νόημα ἀπὸ τὴν προδοσία, τὴν ἀπάτη, τὰ ψέματα, τὴν ὑποκρισία, τὶς τιμητικὲς διακρίσεις τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἄξιοι. Ὁ Πατροκοσμᾶς δὲν ἐξαιρεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ ὑπερνήκησει τὴν ὑπερηφάνεια, ὅπως οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι. Δὲν θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἀνώτερος τῶν ὑπολοίπων καὶ ἀνακαλύπτει τὰ δικά του ψεγάδια. Θεωρεῖ ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ γενειάδα του ὑποθάλλει ἵχνη τῆς ὑπερηφάνειας¹¹². Συστήνει ὁ Πατροκοσμᾶς, ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς ἄνδρες: «καθὼς εἶναι ἄπρεπο μιὰ γυναίκα γερόντισσα νὰ στολιζεται, νὰ βάνη φτιασίδια, ὁμοίως καὶ ἕνας ἄνδρας, ὅταν γεράση, ἄπρεπον εἶναι νὰ ξουρίζεται»¹¹³. Καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν ἐπιτηδευμένη ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση εἶναι ἐνδειξη ὑπερηφάνειας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ γνώμη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι γιὰ τὴν ὕλη. Ἄντὶ τοῦ στολισμοῦ καὶ τῆς περιποίησης τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισης εἶναι προτιμότερο νὰ δίνει ἔμφαση στὴ σωφροσύνη, τὴ σεμνότητα, τὴ φιλάνθρωπία. Ποτὲ ὅμως δὲν πρέπει ὁ πιστὸς νὰ ξεχνᾷ ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια δὲν εἶναι ἀρεστὴ στὸν Θεό. Ὁ Πατροκοσμᾶς συχνὰ στὶς διδαχὲς του χρησιμοποιοῦσε καὶ παραδείγματα, γιὰ νὰ κάνει περισσότερο κατανοητὰ αὐτὰ τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ παραδείγματά του, ποὺ θυμίζουν τὰ ἀποφθέγματα τῶν Γερόντων, περιγράφει

111. Στὸ ἴδιο, σσ. 33-34.

112. Στὸ ἴδιο, σσ. 311-312.

113. Στὸ ἴδιο, σ. 39.

ὁ Ἅγιος τὴν ἱστορία ἐνὸς ἀσκητῆ «ποῦ συνάντησε ἓνα ἄγγελο, ἀλλὰ τὸν πέρασε γιὰ ἄνθρωπο. Προχωρώντας, ὅταν συνάντησαν ἓνα νεκρὸ βόδι καὶ ἔπειτα ἓνα νεκρὸ σκυλί, ὁ ἀσκητὴς πιάνει τὴν μύτη του ἀπὸ τὴν δυσσομία, ἐνῶ ὁ ἄγγελος ὄχι. Ὅταν συναντοῦν μιὰ ὑπεροπτική, ὑπερήφανη καὶ στολισμένη κόρη, τότε ὁ ἄγγελος πιάνει τὴν μύτη του καὶ ἐξηγεῖ στὸν ἀσκητῆ ὅτι προέβη σὲ αὐτὴ τὴν πράξη λόγῳ τῆς ἀπέχθειας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια»¹¹⁴.

Ὁ ἄνθρωπος πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἦταν αἰχμάλωτος τοῦ Διαβόλου. Σὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση, ἡ ὁποία θὰ ὀδηγοῦσε στὴν κόλαση θὰ βρισκόταν σήμερα ὁ ἄνθρωπος καὶ θὰ ἐκαίετο μὲ «τοὺς ἀσεβεῖς καὶ τοὺς διαβόλους»¹¹⁵ ἂν δὲν μεσολαβοῦσε τὸ σωτηριῶδες ἔργο¹¹⁶ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος «ἐπῆγεν εἰς τὴν Κόλασιν, ἔκβαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν καὶ τὸ γένος του, ἔγινε χαρὰ εἰς τὸν οὐρανόν, χαρὰ εἰς τὸν Ἄδην, χαρὰ εἰς ὅλον τὸν κόσμον...»¹¹⁷. «Ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη εἶναι ἡ ζωοποίηση τῶν νεκρῶν μὲ τὴν ἀνάστασή του»¹¹⁸. «Ἡ ζωοποίηση αὐτὴ εἶναι ἡ δυνατότητα διαμέσου τῆς μέθεξης τοῦ Θεοῦ νὰ νικήσουν καὶ οἱ νεκροὶ τὸ θάνατο καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα, ὅποτε κορυφώνεται ἡ τελείωση διαμέσου τῆς τελικῆς πορείας πρὸς τὰ ἔσχατα»¹¹⁹.

Ὁ Πατροκοσμᾶς μὲ μία δόση ρητορικῆς ὑπερβολῆς μὲ σκοπὸ νὰ προκαλέσει τὴ μετάνοια τῶν ἀκροατῶν παρουσιάζει

114. Π. Πάσχου, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*, σ. 83.

115. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχῆς*, σ. 19.

116. Στὸ ἴδιο, σ. 36: «ἔχυσεν ὁ Χριστὸς μας τὸ αἷμα του καὶ μᾶς ἐξαγόρασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Διαβόλου».

117. Στὸ ἴδιο, σ. 47.

118. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β΄*, σ. 552.

119. Στὸ ἴδιο, σ. 553. Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 3, 18-20.

ζει τὴν κόλαση ὡς ὑπαρκτὴ γιὰ τοὺς ἐν ζωῇ ἁμαρτωλοὺς, ἐνῶ διδάσκει τὴν προέκτασή της ἀπὸ τὸν παρόντα κόσμο ὡς τὰ ἔσχατα. «Ὁ Θεὸς μὲ τις ἄκτιστες ἐνέργειες περιβάλλει τὰ πάντα. Οἱ κολασμένοι νιώθουν ὀδύνη, ὡς τυφλοί, ποὺ δὲν ἔχουν τὴ θέα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίδραση προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄκτιστη φωτιστικὴ ἐνέργεια ποὺ γιὰ τοὺς τυφλοὺς κολασμένους εἶναι ὀδυνηρὴ»¹²⁰. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ὁ ἅγιος Κοσμάς δὲν ἀφήνει καμία πιθανότητα ἀμφισβήτησης γιὰ τὴν αἰωνιότητα τῆς κόλασης καὶ τῶν δεινῶν της. Λέγει χαρακτηριστικά: «κινδυνεύετε νὰ καταποντισθῆτε εἰς τὸ βάθος τῆς ἀβύσσου, ἐξ ἧς ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰῶνος οὐδέποτε θὰ ἐξέλθῆτε»¹²¹. Οἱ κολασμένοι «βρίσκονται στὴν ἀγκάλη τοῦ Θεοῦ, ὅμως χάσμα μέγα ἐστήρικται μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων»¹²², ἐπομένως, ἀδυνατοῦν νὰ δοῦν τὸν Θεὸ καὶ ὡς ἐκ τούτου στεροῦνται τὴν «ἀκόρεστη θέα»¹²³.

Ἀκόμη, ὁ Πατροκοσμάς ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐπὶ χρήμασι ἄσκησις τοῦ χαρίσματος τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν πνευματικὸ θάνατο τοῦ κληρικοῦ καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὴν κόλαση¹²⁴. Ὁ Πατροκοσμάς ἀναλύει στὴν πραγματικότητα τὴ βιβλικὴ προτροπὴ τοῦ Χριστοῦ (Μθ. 10, 8-10). Αἰτιολογεῖ τὸ εὐαγγελικὸ χωρίο ὡς ἐπιλογὴ μεταξὺ Θεοῦ καὶ Διαβόλου: «ἢ τὸν Θεὸν ἢ τὸν Διάβολον», καθὼς δὲν εἶναι δυνατὸ ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑπηρετεῖ ἀμ-

120. Στὸ ἴδιο, σ. 548, ὑποσ. 204.

121. Ἰω. Μενοῦνου, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδασχές*, σ. 220.

122. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β'*, σ. 552.

123. Στὸ ἴδιο, σ. 545.

124. Βλ. περισσότερα, Ἀθ. Κονταλῆ, *Ἡ σιμωνιακὴ χειροτονία κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες*, Ἀθήνα 2006.

φοτέρους¹²⁵. «Ὁ Θεὸς κανένα δὲν κολάζει· ἡ ἴδια ἢ κόλαση εἶναι "ἀμεθεξία" τῆς ἀκτιστῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τέλεια "ἀφιλία" καὶ τέλεια ἀκοινωνησία, τόσο σὲ σχέση με τὸν Θεό, ὅσο σὲ σχέση με τοὺς ἄλλους»¹²⁶.

Συμπεράσματα

- Ἡ περὶ ἐσχάτων διδασκαλία τοῦ Πατροκοσμᾶ ἐπισφραγίζεται μετὶ τῆς συχνῆς προτροπῆς πρὸς τοὺς ἀκροατῆς του, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν νὰ μετανοοῦν, νὰ πράττουν «τὰ καλὰ» καὶ νὰ εἶναι γιὰ τὸ «τέλος», τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως «πάντοτε ἔτοιμοι», δηλαδὴ «ἐξομολογημένοι, κοινωνημένοι καὶ διορθωμένοι». Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δίνει μιὰ ἐσχατολογικὴ καὶ ταυτόχρονα ἐθνικοαπελευθερωτικὴ προοπτικὴ στὴ θεώρηση τῆς σωτηρίας τοῦ Γένους.
- Οἱ πιστοὶ ὀφείλουν ἀκόμη, νὰ ἀναπτύξουν δεσμοὺς ἀγάπης καὶ ἀδελφοσύνης μεταξὺ τους. Αὐτὸ θεμελιώνεται στὸ γεγονός ὅτι εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀνήκουν στὸ ἴδιο Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχουν κοινὲς ἐσχατολογικὲς ἐλπίδες. Ὁ Πατροκοσμᾶς θεωροῦσε τὰ ἔσχατα ὡς πορεία τῆς παρούσας ζωῆς πρὸς τὴ Δευτέρα Παρουσία. Ὅσοι Χριστιανοὶ φυλάττουν καὶ ἐφαρμόζουν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καὶ βιώνουν τὰ ἔσχατα μετὰ ποιητικὸ τρόπο στὸν φυσικὸ καὶ ἱστορικὸ κόσμον θὰ εἰσέλθουν στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ στὸν παράδεισον ἀπὸ κοινῶν μετὰ τοὺς ἀγγέλους. Ἀντίθετα

125. Ἰω. Μενούνου, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδασκῆς*, σ. 24.

126. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ Β΄*, σσ. 545-546.

ὅσοι ἀμαρτάνουν, βιώνουν ὀδύνες στὴν παροῦσα ζωὴ, τὶς ὁποῖες θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ὑφίστανται αἰώνια καὶ μετὰ θάνατον.

- Οἱ ἀναφορὲς τοῦ Πατροκοσμᾶ γιὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου δὲν στοχεύουν στὸν ἐκφοβισμό τῶν ἀκροατῶν του ἀλλὰ ἔχουν ποιμαντικὸ χαρακτήρα, καθὼς ὁδηγοῦν στὴ μετάνοια καὶ σωτηρία.
- Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πεπερασμένος, ὁ χρόνος ποὺ τοῦ ἀπομένει στὴν ἐπίγεια ζωὴ ἄγνωστος. Τὸ μόνο σίγουρο εἶναι ἡ ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν αἰώνιο ζωὴ, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴ μοναδικὴ ἐλπίδα πλήρους ὁλοκλήρωσης καὶ ἔνωσης μὲ τὸν Θεό.
- Ἡ θέωση συντελεῖται ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας καὶ ὁλοκληρῶνεται στὰ ἔσχατα πράγματα καὶ οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ἔχουν στὴ ζωὴ τους πάντοτε ἐσχατολογικὸ προσανατολισμό, ἀκολουθώντας τὴν προτροπὴ τοῦ Πατροκοσμᾶ, νὰ «στοχάζονται» τὸν θάνατο, τὸν παράδεισο, τὴν κόλαση καὶ τὴν ψυχὴ τους.



Πόνος: αποφυγή ή αποδοχή;

Γεώργιου Κουννούσιη

Δρ Κοινωνιολογίας – Θεολόγου

Ο πόνος, είτε σωματικός είτε ψυχικός, είναι μία άσθενής κατάσταση στον άνθρωπο. Συνδέεται με την απώλεια ενός προσώπου ή μιάς κατάστασης και γι' αυτό προκαλεί θλίψη και στενοχώρια. Η απώλεια διακρίνεται σε τέσσερις κατηγορίες: α) την αρρώστια ως απώλεια της υγείας, β) τον θάνατο ως απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου που εκφράζεται με το πένθος, γ) το διαζύγιο ως απώλεια της αγαπητικής σχέσης και ως διάρρηξη της οικογενειακής συνοχής και δ) τον αποχωρισμό ως απώλεια των παιδιών (σύνδρομο αδειας φωλιάς) από το σπίτι¹.

Ο πόνος, ως βιολογικό φαινόμενο παραμένει ανερμήνευτος και παράδοξος. Σύμφωνα με την ορθόδοξη θεολογία, ο πόνος συνδέεται με την απώλεια της σχέσης του ανθρώπου με τον Τριαδικό Θεό. Χάνοντας ο άνθρωπος την επαφή και την κοινωνία του με τον ζωοδότη Θεό, λόγω της κακής χρήσης της έλευθερίας και του αυτεξουσίου του, εισήγαγε στη ζωή του τον πόνο και τον θάνατο². Ο άνθρωπος δημι-

1. J. Bucay, *Ο δρόμος των δακρύων. Φύλλα πορείας III* (μτφρ. Κ. Έπισκοπόπουλου), έκδ. Opera, Αθήνα 2011, σσ. 175-258.

2. J. C. Larchet, *Ο Θεός δεν θέλει τον πόνο των ανθρώπων* (μτφρ. Χρ. Κούλας – έπιμ. Β. Αργυριάδης), έκδ. Έν πλώ, Αθήνα 2016, σσ. 23-48, όπου παρατίθεται πλούσια βιβλιογραφία από τους Πατέρες της Εκκλησίας.

ουργήθηκε έξαρχής για τήν άθανασία, γι' αυτό και μετά τήν παρακοή «δόθηκαν» άπό τόν Θεό οι «δερμάτινοι χιτώνες»³. Έτσι, ό πόνος και ή φθορά έρμηνεύονται άπό τήν πατερική μας παράδοση ως παιδαγωγικό μέσο τής πρόνοιας του Θεού, ως μία εύκαιρία πνευματικής άνακαίνισης του άνθρώπου, για να μπορέσει μέσω των δοκιμασιών να μετανοήσει και να ζητήσει συγχώρεση⁴.

Δέν ύπάρχει άνθρωπος που να γεννιέται στον κόσμο και να μην πονέσει άπό μία τουλάχιστον κατηγορία που καταγράψαμε πιο πάνω. Γι' αυτό άλλωστε και στην έξόδιο άκολουθία, καθώς και στα μνημόσυνα, άναφερόμαστε στον τόπο τής μετά θάνατον ζωής, όπου: «ούκ έστι πόνος, ου λύπη, ου στεναγμός, αλλά ζωή άτελεύτητος»⁵. Μέχρι τότε, όμως, χρειάζεται δύναμη και θάρρος για να παλέψει ό άνθρωπος τις δυσκολίες τής ζωής, ώσπου να βγει νικητής. Είναι αυτό που πολύ όρθά και με αίσθηση αίσιοδοξίας διατυπώνει με σθένος ό τραγουδοποιός: «ό,τι δέν σε σκοτώνει σε κάνει πιο δυνατό»⁶!

3. Γεν. 3, 21. Γρηγορίου Νύσσης, Λόγος Κατηχητικός ό Μέγας, 8, PG 45, 33CD· Περí Ψυχής και Άναστάσεως, PG 46, 148C-149A· Περí κατασκευής άνθρώπου, 18, PG 44, 192BC. Π. Νέλλα, Ζών θεούμενον. Προοπτικές για μιá όρθόδοξη κατανόηση του άνθρώπου, έκδ. Αρμός, Άθήνα 2000⁴, σσ. 45-69.

4. J. C. Larchet, Ό Θεός δέν θέλει τόν πόνο των άνθρώπων, σσ. 148-149: «Ή ανάληψη του πόνου με πνευματικό τρόπο έπιτρέπει στον άνθρωπο να προκόψει στην έσωτερική ζωή του... Ό πόνος μπορεί τότε να του προσφέρει τήν εύκαιρία να καθαρθεί άπό τις άμαρτίες του. Ή καθαρτική λειτουργία του πόνου ύπογραμμίζεται συχνά άπό τούς Πατέρες».

5. Ίωάννου Δαμασκηνού, «Άκολουθία Νεκρώσιμος», Εύχολόγιον τó Μέγα, έκδ. Άστήρ, Άθήνα 1992, σ. 411.

6. Ν. Πορτοκάλογλου, «Ό,τι δέν σε σκοτώνει», στό: Σήκω ψυχή μου σήκω χόρευε (1991).

Ἐπειδὴ εἶναι πολὺ δύσκολος ὁ ἀγώνας ἐναντίον τοῦ πόνου, χρειάζεται σωστὴ προετοιμασία, διάκριση καὶ πνευματικὴ ὠριμότητα, ἀλλιῶς ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ὁ ἄνθρωπος νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπόγνωση καὶ στὴν ἀπογοήτευση, μὲ σοβαρὸ ἐνδεχόμενον νὰ περιέλθει σὲ κατάθλιψη καὶ σὲ παραίτηση ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ.

Γιὰ τὸν Χριστιανὸ ὁ πόνος κατανοεῖται ὡς μέσο ἄσκησης στὴν ταπεινώση καὶ στὴν ἀγάπη. Ταυτόχρονα, γνωρίζει ὅτι χωρὶς τὸν πόνον στὴ ζωὴ του ὁ ἄνθρωπος πέφτει στὴ ραθυμία καὶ στὴν ἀδιαφορία. Ἀντιθέτως, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παραμένει σὲ ἐγρήγορηση καὶ καλλιεργεῖται πνευματικά⁷. Δυστυχῶς, αὐτὴ ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ πόνου, δὲν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος στρέφεται στὸν Θεὸ μόνο ὅταν θέλει νὰ ἀποκτήσει κάτι ἢ ἔχει ἓνα πρόβλημα. Στὸν «πόνον» του ζητᾷ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, τῆς Παναγίας ἢ τῶν Ἁγίων. Στὰ εὐχάριστα οὔτε ποὺ τοὺς θυμᾶται! Ὅμως, ὁ πόνος εἶναι μία πολὺ δύσκολη κατάσταση. Εὐκόλα ὁ ἄνθρωπος ἀπελπίζεται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του. Χρειάζεται στήριξη καὶ σωστὴ καθοδήγηση γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ὅποιου πόνου στὴ ζωὴ του. Ἄν τὸν δεῖ θετικὰ τότε θὰ ἀποκομίσει πολλὰ ὀφέλη ἀπὸ αὐτόν⁸. Ἄν

7. Γ. Μαντζαρίδη, Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2004², σσ. 615-624: «Ὁ πόνος βγάζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴ συμβατικὴ ἀσφάλεια καὶ βεβαιότητά του. Τὸν ταπεινώνει, τὸν συνειζίζει, τὸν ὀδηγεῖ σὲ συναίσθηση τῆς ἀδυναμίας του καὶ τὸν φέρνει ἐγγύτερα πρὸς τὸν πλησίον του καὶ τὸν Θεόν». Ἐδῶ: σ. 623.

8. J. Bucay, Ὁ δρόμος τῶν δακρύων, σ. 83: «Τὸ μυστικὸ γιὰ νὰ μπορῶ νὰ παλεύω τίς ἀπώλειές μου δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ κουράγιο νὰ βιώνω μὲ τὸν σωστὸ τρόπο τὸ πένθος, δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίζω

όμως τόν πάρει άπό κάτω τότε εΐναι πολύ δύσκολο νά άνταπεξέλθει.

Πρότυπο για τούς Χριστιανούς εΐναι ό ίδιος ό Χριστός. Ένώ ήταν Θεός κατέβηκε στη γή, έγινε άνθρωπος και θυσιάστηκε, ύποφέροντας στον Σταυρό για χάρη τής ζωής του κόσμου (Φιλip. 2, 5-8). Ως άνθρωπος πόνεσε στον κήπο τής Γεθσημανής όταν πριν τó Πάθος προσευχήθηκε στον Πατέρα: «Πάτερ μου, εΐ δυνατόν έστι, παρελθέτω άπ' έμου τó ποτήριον τούτο». Μετά, όμως, ζήτησε συγχώρεση και έπνιξε τó δικό του θέλημα, δείχνοντας έμπιστοσύνη στην άπόφαση του Πατέρα του (Μθ. 26, 39. Μκ. 14, 36. Λκ. 22, 42). Έτσι, ή εικόνα τής σταύρωσης του Χριστου γίνεται ή εικόνα τής άκρας ταπεινώσης του Θεου που θυσιάζεται για τόν άνθρωπο⁹. Τή Σταύρωση όμως διαδέχεται ή Άνάσταση στην Όρθοδοξία: ή Μεγάλη Παρασκευή εΐναι μόνο τó πέρασμα για τήν Κυριακή τής Άναστάσεως και συνάμα άπαραίτητή της προϋπόθεση. Έτσι, ή χαρμολύπη εΐναι τó κυρίαρχο συναίσθημα στον Χριστιανισμό¹⁰. Γλυκανάλατα αισθήματα δέν χωροϋν¹¹. Η ζωή, έπομένως, εΐναι ένας διαρκής άγώνας για τή νίκη που θά άποφέρει τή λύτρωση και τήν εύτυχία στον άνθρωπο.

τόν πόνο ως μέρος τής πορείας, δέν εΐναι άλλο άπό τή δύναμη νά άντέχω τόν πόνο».

9. J. C. Larchet, Ό Θεός δέν θέλει τόν πόνο τών ανθρώπων, σσ. 97-112.

10. π. Ίω. Χρυσάυγη, Η σιωπή τών δακρύων (μτφρ. Ίω. Ροηλίδης), έκδ. Άκρίτας, Άθήνα 2003, σσ. 90-93.

11. Άγαπημένη έκφραση του μακαριστου καθηγητή Νίκου Μασούκα. Τή σκέψη του γύρω άπό τó θέμα αυτό, καθώς και για τις «κοκκινোসκουφίτσες» που δέν γράφουν τήν ιστορία, βλ. στο Ν. Μασούκα, Νεοελληνικός Πολιτισμός και Διανόηση, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 89-100.

Τὸ πρῶτο στάδιο στὸν δρόμο τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν ἀγιότητα εἶναι ἡ ἄσκηση, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στὴν ἀνάβαση τοῦ σταυροῦ πὸν μὲ τὴ σειρά της ἀπαλύνει τὸν πόνο τοῦ πιστοῦ μέσω τῆς λυτρωτικῆς δύναμης τοῦ Πάθους τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἄσκηση στὴν ὑπομονὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ βίωση τῆς πίστεως μέσω τῆς θερμῆς καὶ καρδιακῆς προσευχῆς. Ὁ ἄνθρωπος εἰλικρινὰ ἀπευθύνεται μὲ ἐλπίδα στὴν πρόνοια καὶ στὸ ἔλεος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, γνωρίζοντας ὅτι ἡ θεία Χάρις δὲν ἀφήνει κανένα ἀβοήθητο. Ἡ ἄσκηση στὸν πόνο βοηθᾷ ἄλλωστε στὴν κάθαρση ἀπὸ τὰ πάθη καὶ ὁδηγεῖ τὸν πιστὸ Χριστιανὸ στὴ μετάνοια, τὴ θλίψη καὶ τὰ δάκρυα¹². Γιὰ νὰ τὸ πετύχει αὐτὸ ὁ κάθε ἄνθρωπος θὰ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ βιώνει στὴ ζωὴ του τὴν τριπλὴ διάκριση τοῦ πόνου τοῦ Σταυροῦ: ἄλλο εἶναι νὰ «ἀτενίζεις τὸν σταυρό», ἄλλο εἶναι νὰ «βαστάζεις τὸν σταυρό» καὶ ἄλλο εἶναι νὰ «σχολάζεις πάνω στὸν σταυρό», δηλαδή νὰ μὴν κατεβαίνεις ἀπὸ τὸν σταυρό¹³! Ὁ Χριστιανὸς γιὰ τὴν

12. J. C. Larchet, Ὁ Θεὸς δὲν θέλει τὸν πόνο τῶν ἀνθρώπων, σσ. 142-143: «Ὁ πόνος, λοιπόν, σὲ τοῦτο τὸν κόσμον συνιστᾷ ἓνα γεγονός πὸν μὲ δεδομένη τὴν ἀδυναμία μας νὰ τὸ ἀποφεύγουμε, πρέπει νὰ τὸ ἀναλαμβάνουμε μὲ ὅσο τὸ δυνατὸν καλύτερο τρόπο. Καὶ αὐτὴ εἶναι μία στάση πὸν δὲν δείχνει μόνο σοφία, ἀλλὰ καὶ ρεαλισμὸ καὶ ἀπλὴ κοινὴ λογικὴ. Ὁ Χριστὸς, ἂν καὶ δὲν κατήργησε τὸν πόνο ἅμεσα καὶ στὴν καθημερινότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἔδωσε ἐντούτοις ἀποτελεσματικὰ ὄπλα γιὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν σὲ πνευματικὸ ἐπίπεδο – πὸν εἶναι καὶ τὸ πιὸ σημαντικό – ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ νὰ μὴν τοὺς βλάπτει, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀποκομίζουν ὄφελος (χωρὶς μὲ κανένα τρόπο αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ τὸν ἐπιδιώκουν στὸ πλαίσιο τούτου τοῦ στόχου)».

13. Ἀββᾶ Ἡσαΐου, Λόγοι ΚΘ, Λόγος 25, Λόγος 21 καὶ Λόγος 8 ἀντιστοιχῶς, ἔκδ. Σ. Σχοινᾶ, Βόλος 1962. π. Ἴω. Χρυσσαύγη, Ἡ σιωπὴ τῶν δακρύων, σσ. 54-60.

άντιμετώπιση του πόνου καλεϊται, σύμφωνα με την προτροπή του άποστόλου Παύλου, να συμπορεύεται με τον Χριστό πάνω στον σταυρό και να έπιβαίνει συνεχώς πάνω σ' αυτόν καθ' όλη τή διάρκεια τής ζωής του¹⁴.

Συνεπώς, ή συσταύρωση με τον Χριστό είναι μία στάση ζωής, άπέναντι σ' ένα κόσμο γεμάτο πόνο, στενοχώρια και λύπη. Όταν ο άνθρωπος άντιληφθει ότι χρειάζεται να παλέψει έναντι του έαυτου του και των άλλων, ώστε να μπορέσει να ξεπεράσει τον πόνο, όταν θα μάθει να στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις και να έλπίζει στον Θεό, τότε και μόνο θα νιώσει λύτρωση και θα όδηγηθει στην έπούλωση των τραυμάτων του. Παρόλα αυτά όρισμένες φορές μπορεί να νιώσει έγκατάλειψη, μοναξιά και περιφρόνηση. Τότε, μέσα από την έπεξεργασία του πένθους, μέσα από τον δρόμο των δακρύων, ο άνθρωπος όδηγεϊται στη θεραπεία, άφου άκριβώς εκείνη τή στιγμή άντιλαμβάνεται ότι δέν βρίσκεται μόνος. «Όταν παραδεχόμαστε τήν άπόγνωση και τήν άπελπισία μας και άναγνωρίζουμε πώς “έχουμε πιάσει πάτο” στις σχέσεις μας με τους ανθρώπους και με τον Θεό, άνακαλύπτουμε τότε τή συμπάθεια ενός Θεού που άνέλαβε έθελούσια τήν άδυναμία τής σταύρωσης... Τά δάκρυα δείχνουν τó εϋθραυστο, τήν τρωτότητα και τó θρυμματισμό τής ανθρώπινης ύπαρξης, όπως τó γυαλί. Ό Θεός εισέρχεται – από τó σπασμένο παράθυρο – στην άνοικτη πληγή τής καρδιάς μας και φέρνει τή θεραπεία στην ψυχή μας και στον κόσμο, όχι τόσο για να άνακουφίσει, όσο για να ταυτιστεί μαζί μας με μία πράξη άπειρης συμπάθειας. Ό Θεός μάς κατανοεί, έχοντας ό ίδιος διέλθει μέσα

14. Γαλ. 2, 19-20: «Χριστώ συνεσταύρωμαι· ζω δέ ούκέτι έγώ, ζή δέ έν έμοι Χριστός».

ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνάληψης τῆς παιδοφάνειας καὶ τοῦ θανάτου στὸ σταυρό. Ὅσο πιὸ βαθιὰ εἶναι ἡ προσωπικὴ μας δυστυχία, τόσο πιὸ ἄφθονο εἶναι τὸ αἰώνιο ἔλεός του. Ὅσο βαθύτερη ἡ ἄβυσσος τῆς ἀνθρώπινης φθορᾶς, τόσο μεγαλύτερη ἡ χάρις τῆς οὐράνιας συμπάθειας. Ὅσο περισσότερο εἴμαστε ἐκτεθειμένοι στὸν δρόμο τοῦ σταυροῦ, τόσο ἐντονότερη ἡ ἐμπειρία ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως»¹⁵.

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴ γέννηση μέχρι καὶ τὸν θάνατο, εἶναι γεμάτη ἀπὸ πόνο. Αὐτὸ εἶναι ἓνα γεγονός, τὸ ὁποῖο ὁ καθένας ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσει, ὥστε νὰ μάθει νὰ προετοιμάζεται κατάλληλα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἀπωλειῶν. Ὁ καλύτερος ἰατρός τοῦ πόνου εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ ἐπουλώσει τὶς πληγὲς καὶ νὰ θεραπεύσει τὰ τραύματα ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν πόνο σὰν καλὸς Σαμαρεῖτης. Ὁ ἄνθρωπος μέσα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὰ δάκρυα κατακτᾷ τὴν ὠριμότητα καὶ ὀλοκληρώνεται ὡς ψυχοσωματικὴ ὑπαρξή¹⁶. Ἄν ἀντιμετωπίσει παιδαγωγικὰ καὶ πνευματικὰ τὸν πόνο, τότε μόνο κέρδος θὰ ἔχει στὴ ζωὴ του. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση ὁδηγεῖται ἀναπόφευκτα στὴν μελαγχολία καὶ στὴν κατάθλιψη¹⁷. Γι'

15. π. Ἰω. Χρυσάυγη, Ἡ σιωπὴ τῶν δακρύων, σσ. 97-98.

16. J. Bucay, Ὁ δρόμος τῶν δακρύων, σσ. 27-34.

17. J. C. Larchet, Ὁ Θεὸς δὲν θέλει τὸν πόνο τῶν ἀνθρώπων, σ. 173: «Ἡ στάση τοῦ ἀνθρώπου στὸ συγκεκριμένο θέμα εἶναι καθοριστικὴ, καθὼς ἀποφασίζει γιὰ τὴ σημασία καὶ τὶς πνευματικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ ἔχει ὁ πόνος γι' αὐτόν: ἀρνητικὲς ἢ ἡ θέση του ἀπέναντι στὸν πόνο εἶναι ἀστοχὴ, θετικὲς ἢ τὸν ἀναλαμβάνει ὅπως ἀρμόζει. Τὸ ζήτημα τῆς ἔννοιας καὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ πόνου στερεῖται, λοιπόν, νοήματος, καθὼς ὁ ἄνθρωπος ἀποφασίζει γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο ποὺ τοποθετεῖται ἀπέναντί του. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ πόνος συνιστᾷ δοκιμασία: ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ

αυτό και ή άποδοχή του πόνου είναι τó ίσοδύναμο τής έπούλωσής του¹⁸.

Δυστυχώς, ζούμε σ' ένα ύλικοτεχνοκρατικό πολιτισμό τής γρήγορης κατανάλωσης και του εύκολου κέρδους. Ταυτίσαμε τήν εύτυχία με τις άνέσεις, τή δόξα, τήν έξουσία, τήν άναγνώριση, τά χρήματα, τις άπολαύσεις και τή στιγμιαία εύχαρίστηση¹⁹. Άκόμη και οι διαπροσωπικές μας σχέσεις στηρίζονται στο προσωπικό συμφέρον και στήν έγωιστική άπόλαυση τών στιγμών, χωρίς νά επιδιώκεται ή πραγματική συνάντηση, ή ύποχώρηση, τó δόσιμο και ή θυσιαστική προσφορά και διακονία του άλλου²⁰. Ο σύγχρονος άνθρωπος δέν φαίνεται νά είναι σε θέση νά παραιτηθεί στο έλάχιστο άπό αυτό που έχει, ώστε νά τó μοιραστεί ή νά τó χάσει προς όφελος του συνανθρώπου του. Ο πόνος γίνεται έτσι τó αντίθετο τής εύτυχίας, που έχει ως άποτέλεσμα νά προκαλούνται τά

χαθεί ή νά σωθεί ανάλογα με τή στάση που υιοθετεί άπέναντί του».

18. J. Bucay, *Ο δρόμος τών δακρύων*, σ. 62: «Είναι φοβερό νά παραδεχτούμε ότι σε κάθε άπώλεια ύπάρχει ένα όφελος. Ότι ó πόνος για τήν άπώλεια θά τελειώσει άναγκαστικά με κάποιο κέρδος. Και βέβαια δέν ύπάρχει άπώλεια χωρίς ένα όφελος. Δέν ύπάρχει άπώλεια που δέν όδηγει άναγκαστικά στήν προσωπική ανάπτυξη».

19. Ch. Taylor, *Οι δυσανεξίες τής νεωτερικότητας* (μτφρ. Μ. Πάγκαλος – έπιμ. Στ. Βιρβιδάκης), έκδ. Έκκρεμές, Άθήνα 2006. P. Bruckner, *Η μιζέρια του πλούτου. Η θρησκεία τής άγοράς και οι έχθροί της* (μτφρ. Π. Άβραγιάνου), έκδ. Άστάρτη, Άθήνα 2002, σσ. 169-201.

20. Z. Bauman, *Παράπλευρες Άπώλειες. Κοινωνικές άνισότητες στήν έποχή τής παγκοσμιοποίησης* (μτφρ. Ε. Παραδέλλη – έπιστ. έπιμ. Θ. Παραδέλλης), Έκδόσεις του είκοστου πρώτου, Άθήνα 2012, σσ. 123-124. Χρ. Τσιρώνη, *Ο καταναλωτισμός στή σύγχρονη κοινωνική θεωρία. Τομές στο έργο του Z. Bauman*, έκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 180-181.

αίσθημα τῆς στενοχώριας καὶ τῆς θλίψης. Ὁ ἄνθρωπος σήμερα, ἐπομένως, λυπᾶται ἐπειδὴ δημιουργεῖ τόσες προσδοκίες καὶ ψευδαισθήσεις, ὥστε ἐγκλωβίζεται στὶς ἐπιθυμίες του, οἱ ὁποῖες τὶς πλεῖστες φορές εἶναι πέραν τῶν δυνατοτήτων του²¹. Ἔτσι, προσκολλᾶται καὶ δεσμεύεται μὲ τὰ πράγματα καὶ τὶς καταστάσεις, χωρὶς νὰ ὑπάρχει σημαντικό ὄφελος γιὰ τὸν ἴδιο²². Ὅμως ἡ ζωὴ στηρίζεται στὴν παραίτηση ἀπὸ τὴ διεκδίκηση πραγμάτων, συνθηκῶν καὶ καταστάσεων, στηρίζεται στὸ συναισθηματικὸ κόστος ποὺ θὰ ἔχει αὐτὴ ἡ παραίτηση καὶ τέλος, στηρίζεται στὶς ἀπώλειες ποὺ θὰ συμβοῦν ἔτσι καὶ ἀλλιῶς.

Τελικὰ, εἶναι ὁ πόνος στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀβάσταχτος; Εἶναι ἡ θλίψη ζοφερὴ καὶ καταστροφικὴ; Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἐπιλογὴ νὰ ἀποφύγει τὸν πόνο; Σαφῶς καὶ ἀπαντοῦμε στὸ τελευταῖο ἐρώτημα ὄχι, ἀφοῦ ὅπως εἶδαμε ἡ ζωὴ τοῦ ὄλη εἶναι γεμάτη ἀπὸ πόνο ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὶς τέσσερις του κατηγορίες. Πῶς ἀντιμετωπίζεται, εἶναι τὸ δύσκολο ἐρώτημα. Σαφῶς καὶ ὁ πόνος εἶναι σιωπηλός, μοναχικὸς

21. Γ. Κουννούση, «Ἀπὸ τὸ μπορῶ στὸ θέλω. Σκιαγραφώντας τὴ σύγχρονη κυπριακὴ κοινωνία», Ἐνατενίσεις 22 (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 2014), σσ. 61-67.

22. J. Bucay, Ὁ δρόμος τῶν δακρύων, σ. 99: «Φαίνεται ὅτι ζοῦμε σ' ἓναν κόσμον ὅπου ἀγοράζουμε, ἀποκτοῦμε ἓνα σωρὸ πραγμάτων καὶ μένουμε δεμένοι σ' αὐτά. Ζοῦμε σ' ἓναν κόσμον ὅπου, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ προηγούμενου αἰῶνα, ἡ βιομηχανικὴ κοινωνία μᾶς ὑποσχόταν κάτι ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ πραγματοποιήσει – ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μᾶς τὸ εἶπε κανεὶς. Μᾶς ὑποσχέθηκε ὅτι ἂν μπορέσουμε νὰ ἀγοράσουμε ὅλα ὅσα θέλουμε, τότε θὰ εἴμαστε καλά, δὲν θὰ ὑποφέρουμε, καὶ τὰ λοιπά... καὶ τὰ λοιπά... Μᾶς ξεγέλασαν! Μᾶς εἶπαν ψέματα! Καταλαβαίνεις; Ψέματα! Ἡ ἱστορία ἔδειξε ὅτι ὅλα ἦταν ἓνα ψέμα!».

και προπαντός προϋποθέτει την αποδοχή του για να έπελθει ή θεραπεία. Όπως έχει σοφά διατυπωθεί: «ὄ,τι καλύτερο ἔχουμε εἶναι ὁ ἀγώνας, ἡ ἐπιθυμία νὰ προχωρήσουμε, ἡ διάθεση νὰ ζήσουμε αὐτὴ τὴ ζωὴ πού, παρ' ὄλους τοὺς πόνους καὶ τοὺς φόβους πού ἴσως ἀντιμετωπίσουμε κάποια στιγμή, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴ ζήσουμε»²³! Ἡ παραίτηση, ἐπομένως, δὲν εἶναι ὀρθὴ ἐπιλογή. Ἡ πάλη καὶ ἡ σύγκρουση μὲ τὸν πόνο, μέσα ἀπὸ πτώσεις, ἀπώλειες, ἥττες καὶ νίκες, τελικὰ ἐνδυναμώνουν τὸν ἄνθρωπο ὀλοκληρώνοντας τὴν προσωπικότητά του²⁴. Ἐτσι ἡ ζωὴ ἀποκτᾶ ἐνδιαφέρον καὶ γεμίζει μὲ παντὸς εἶδους χρώματα: ἀπὸ τὸ μαῦρο τῆς θλίψης καὶ τῆς ἀπελπισίας μέχρι τὸ κόκκινο τοῦ ἔρωτα, τῆς φωτιᾶς καὶ τῆς ἀγάπης!



23. Στὸ ἴδιο, σ. 166.

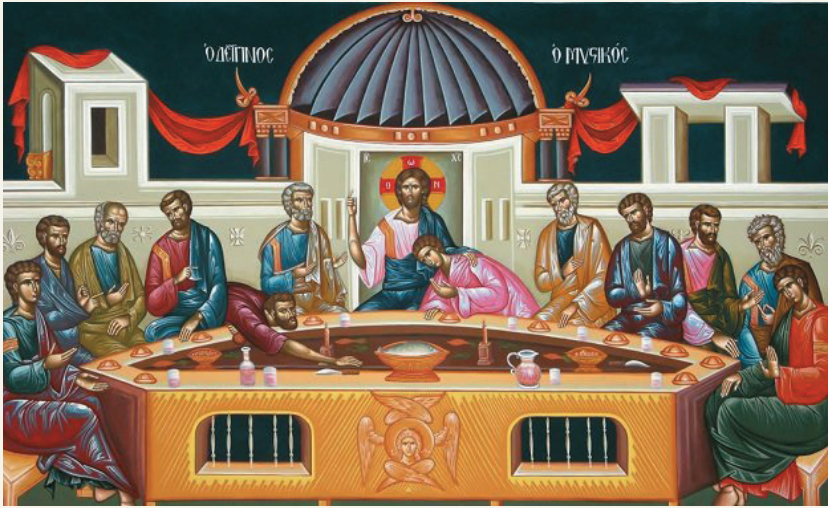
24. Στὸ ἴδιο, σ. 296: «Τὸ πέρασμα τοῦ ἐπάδυνου καὶ ἀναγκαίου δρόμου τῶν δακρῶν θὰ μᾶς ἀφήσει πιὸ ἀποφασισμένους, πιὸ ὠριμους καὶ μὲ μεγαλύτερη αὐτοπεποίθηση, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πόσο δύσκολη κατέληξε νὰ εἶναι ἡ διαδρομὴ. Στὸ τέρμα κάθε διαδρομῆς μᾶς περιμένει σὰν ἀνταμοιβὴ τὸ νέο νόημα αὐτοῦ πού χάσαμε καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ πόνου μας σὲ δημιουργικότητα».

Τί μᾶς λέει ἡ Μεγάλη Πέμπτη

Πέτρου Παναγιωτόπουλου
Ἐπίκουρου καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Ὁ δεύοντας πρὸς τὸ Πάθος, τὰ γεγονότα ἐκτυλίσσονται μὲ δραματικὴ ταχύτητα, πλούσια στὸ περιεχόμενό τους καὶ μὲ ἱλιγγιώδη πλοκὴ, καθὼς βαίνουν πρὸς τὴν κορύφωσή τους.

Εἶδαμε ἤδη δύο πράξεις πὸν σχετίζονται μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, μὲ ἀπόλυτα ἀντίθετο χαρακτήρα. Ἀπὸ τὴ μία, μία ἀμαρτωλὴ γυναίκα προσέρχεται καὶ ἀποδίδει ταπεινὰ τιμὲς στὸν Χριστὸ καὶ παράλληλα ἕνας μαθητῆς του νὰ ἀποστασιοποιεῖται ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ προσεγγίσει τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Γραμματεῖς, προδίδοντάς τον. Ἡ πράξη τῆς γυναίκας δείχνει ὅτι τὸ κήρυγμά του καρποφοροῦσε, ἔπειθε τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν εὐσπλαχνία του. Καὶ ὁ Κύριος δείχνει τὴν εὐαρέσκειά του στὴν πράξη της, ἀποδέχεται τὴν προσφορά της καὶ ἐπιτιμᾷ τοὺς μαθητῆς πὸν ἀναζητοῦν ψεγάδια καὶ ἀδυναμίες στὴ συγκλονιστικὴ εἰκόνα μιᾶς γυναίκας πὸν τιμᾷ τὸν Λυτρωτῆ της. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πάλι, βλέπουμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία ἀγγίζει καὶ καταλαμβάνει ἀκόμη καὶ τὸν κύκλο τῶν πιὸ στενῶν μαθητῶν του: αὐτοὶ πὸν θεωροῦνται ὡς οἱ πιὸ βέβαιοι ἀκόλουθοί του, ἐνδίδουν μὲ τὸν πιὸ ἐμφατικὸ τρόπο στὶς ἀδυναμίες τους... Ὁ ἕνας τὸν προδίδει καὶ ὁ ἄλλος τὸν ἀρνεῖται. Μέγιστο μάθημα, ἀλήθεια, γιὰ ὅσους νιώθουν ἰσχυροὶ στὴν πίστη τους καὶ ἔτοιμοι νὰ κατακεραυνώσουν τοὺς «ἀντιπάλους».



Πηγή: www.athonikoergastiri.gr/

Μᾶς παραδίδεται ἀκόμη ὁ ἀποκαλυπτικός διάλογος πού ἔχει ὁ Διδάσκαλος μέ τούς μαθητές του. Σέ αὐτόν ὁ Κύριος τους φανερώνει τίς μεγάλες ἀλήθειες γιά τὸ πρόσωπό του, τὴν ἀποστολή του στή γῆ, γιά τὸν Πατέρα, τὸ ἐπικείμενο Πάθος, τὴ Βασιλεία του, τὸν Παράκλητο πού θὰ ἔλθει, τὴν Ἐκκλησία, ἐνῶ παράλληλα τούς ἀφήνει καὶ πολύτιμες παρακαταθήκες γιά τὸν τρόπο πού θὰ πρέπει νὰ ζήσουν στή συνέχεια. Παραλαμβάνουμε, τέλος, καὶ ἕναν ὑπερπολύτιμο ποιμαντικό θησαυρό, τὴ λεγόμενη Ἀρχιερατικὴ Προσευχή, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Κύριος ἀπευθύνεται στὸν Πατέρα γιά τὸ ποίμνιό του καὶ τὴ λαχτάρα του γιά τὴν ἐνότητα τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ὅπως ἐπισφραγίζεται μέ τὸ ἀνυπέμβλητο «ἵνα ᾧσιν ἕν».

Ἡ σημασία τῆς ἐνότητας αὐτῆς ἀποτυπώνεται καὶ στὸ κορυφαῖο μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, τὸ ὁποῖο παρα-

δίδεται σήμερα στην Ἐκκλησία: γιὰ νὰ ἔλθεις σὲ κοινωνία μὲ τὸν Θεό, πρέπει πρῶτα νὰ ἔλθεις σὲ κοινωνία μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος συμπεριφέρεται στὸν Ἰούδα τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στοὺς ὑπόλοιπους μαθητές, παρ' ὅλο πὺν γινώριζε πῶς θὰ τὸν προδώσει. Ὅλες οἱ πράξεις τῆς ἐπίγειας παρουσίας του συντείνουν στὴν καταλλαγή τῆς φύσης καὶ τῶν ἡθῶν τοῦ ἀνθρώπου, στὴν κατάδειξη τῆς αὐθεντινῆς ἀνθρώπινης εἰκόνας, ὅπως τὴν ἔπλασε ὁ Θεός, ὅπως εἶναι πλασμένη γιὰ νὰ ἀγαπᾷ.

Καὶ αὐτὸ πὺν χρειάζεται νὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος εἶναι νὰ ἀποδεχθεῖ τὰ θεῖα δῶρα, «νὰ μὴν τινάζει τὸ κεφάλι του καὶ ρίξει τὸ στέμμα πὺν τοῦ ἀπέθεσε ὁ Θεός», ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας. Χρειάζεται νὰ προσέλθει στὸ Δεῖπνο μὲ ταπεινώση καὶ συστολή, καταθέτοντας τὴν προσπάθεια καὶ τὸν ἀγῶνα του: στὸ κάτω κάτω, ἀκόμα καὶ τὴν κάθαρση ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὴν ἐπιτελεῖ, ἐκεῖνος εἶναι πὺν σκύβει καὶ πλένει τὰ λερωμένα πόδια μας, ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ τὰ καταφέρουμε.

Αὐτὸ πὺν μετράει εἶναι οἱ πράξεις μας καὶ ὄχι οἱ δηλώσεις μας: οἱ πομπῶδεις διακηρύξεις τοῦ Πέτρου πολὺ σύντομα διασκορπίστηκαν μπροστὰ σὲ μία ἀπλή ἐρώτηση ἐνὸς μικροῦ κοριτσιοῦ. Ἀντίθετα, ἡ σιωπηλὴ παρουσία τῶν γυναικῶν στὸν Σταυρὸ δὲν χρειαζόταν προηγουμένως καμία διαβεβαίωση. Αὐτὲς ἀγαποῦσαν πραγματικὰ καὶ ἐνῶ οἱ μαθητὲς διασκορπίζονταν σὲ ἀσφαλῆ καταφύγια, αὐτὲς παρέμειναν ἐκεῖ, «ὀρῶσαι» τὰ γενόμενα, ἀξιώθηκαν νὰ δοῦν τὸν Κύριο στὸν θρόνο του, τὸν Σταυρὸ, καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο ἀξιώθηκαν καὶ νὰ γίνουν οἱ πρῶτοι μάρτυρες τῆς Ἀνάστασής του.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀνθρώπινης ἐνότητας, εἶναι ἐμφανῆς στοὺς λόγους καὶ τὶς πράξεις τοῦ Χριστοῦ καὶ

ὁ κλονισμὸς τῶν ἀνθρώπινων βεβαιότητων, ιδιαίτερα τῶν θρησκευτικῶν. Σὲ ὁμιλία του γιὰ τὴ σημερινὴ ἡμέρα, ὁ ἱερός Χρυσόστομος διαβεβαιώνει ὅτι μεγαλύτερη θυσία εἶναι ἡ καταλλαγή μὲ τὸν ἀδελφὸ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀπόθεση τοῦ δώρου στὸ θυσιαστήριο. Ἄς τὸ ἔχουμε αὐτὸ ὑπόψη μας ἂν θέλουμε νὰ καταλάβουμε γιὰτί ὁ Χριστὸς ἀνεβαίνει ἐκουσίως τὸν Γολγοθᾶ καὶ κατόπιν βάζει σκανδαλωδῶς γιὰ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα τὸν ληστὴ στὴ Βασιλεία.



Ἡ εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἑλένη

Ἀγγελικῆς Χατζηγιάννου
Δρ Θεολογίας

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἡ εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὀφείλεται σὲ ἐνέργειες τῆς ἁγίας βασιλομήτορος Ἑλένης (248/9-328/9), κατόπιν ὑποδείξεων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων Μακαρίου τοῦ Α΄ (314-333). Πολλοὶ μελετητές, κυρίως Προτεστάντες, ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Τίμιος Σταυρὸς δὲν βρέθηκε ἀπὸ τὴν ἁγία Ἑλένη, καθὼς καμία σύγχρονη ἱστορικὴ πηγὴ δὲν ἀναφέρει κάτι τέτοιο. Σημειώνουν ὅτι ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας, ἱστορικὸς καὶ ὑμνητὴς τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (272-337), δὲν κάνει καμία ἀναφορὰ γιὰ αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων στὶς *Κατηχήσεις* του καὶ ἡ Αἰθερία στὸ περίφημο *Ὀδοιπορικό* της. Μὲ βάση αὐτὰ τὰ στοιχεῖα οἱ συγκεκριμένοι ἐρευνητές θεωροῦν πὼς ἡ παράδοση γιὰ τὴν εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἑλένη ἀποτελεῖ μῦθο. Ὡστόσο, ἡ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ποὺ διασώζει τὴν πληροφορία, ὅτι δηλαδὴ ἡ εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὀφείλεται στὴν ἁγία Ἑλένη, καταγράφεται ἀπὸ ἀρκετοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ σπουδαίους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Δ΄ αἰ. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὸν ἱστορικὸ Σωκράτη (ἀρχὲς τοῦ Ε΄ αἰ.), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι «ἡ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα



εὔρε»¹. Τὴν ἴδια πληροφορία καταγράφει καὶ ὁ Σωζομενός², ὁ Θεοδώρητος Κύρου³, ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων⁴, καθὼς καὶ δυτικοὶ Πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς,

1. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Α', κεφ. ιζ', PG 67, 117.

2. Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Β', κεφ. κε', PG 67, 929.

3. Θεοδώρητου Κύρου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Λόγος Α', PG 82, 960 κ.έξ.

4. Κ. Καλοκύρη, Τὸ ἀρχιτεκτονικὸ συγκρότημα τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὸ θέμα τοῦ Ἁγίου Φωτός, 1999, ἔκδ. University Studio Press, σ. 105.

ὅπως ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος⁵, ὁ Ρουφίνος⁶, ὁ Παυλῖνος ἐπίσκοπος Νόλας⁷, ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων⁸, κ.ἄ.

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας δὲν ἀναφέρει τὰ σχετικά μὲ τὴν εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἐλένη ἴσως ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ εὕρεση εἶχε πραγματοποιηθεῖ πολὺ πρόσφατα καὶ ἦταν γνωστὴ σὲ ὅλους καὶ ἔτσι ὁ Εὐσέβιος θεώρησε πὺς δὲν ἦταν ἀναγκαία ἡ καταγραφή της. Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων (313-386) στὶς *Κατηχήσεις* του δὲν κάνει καμία ἀναφορὰ γιὰ εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἐλένη, ἄρα αὐτὸ σημαίνει πὺς ἐκείνη δὲν βρῆκε τὸν Σταυρὸ τοῦ Κυρίου, δὲν φαίνεται ἰδιαίτερα πειστικὸ. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐκφώνησε τόσο τὶς *Προβαπτισματικές*, ὅσο καὶ τὶς *Μυσταγωγικές* του *Κατηχήσεις* ἀπευθυνόμενος σὲ κατηχούμενους καὶ νεοφώτιστους μὲ σκοπὸ τὴν κατάρτισή τους στὴ χριστιανικὴ πίστη. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ δεδομένο εἶναι φυσικὸ τὸ περιεχόμενο τῶν *Κατηχήσεων* νὰ μὴν ἔχει ἱστορικὸ, ἀλλὰ κατηχητικὸ χαρακτήρα, διότι αὐτὸς ἐξυπηρετοῦσε τὸν σκοπὸ τῆς συντάξεώς τους καὶ δὲν εἶναι παράδοξο ὅτι σὲ αὐτὲς δὲν καταγράφεται τὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς εὕρεσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἡ Αἰθερία ἀπὸ τὴ δική της πλευρὰ στὸ περίφημο Ὀδοιπορικὸ της καταγράφει τὴν ἐμπειρία της ἀπὸ τὴν προσκυνηματικὴ ἐπίσκεψη ποὺ πραγματοποίησε στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ περιγράφει τόπους καὶ ἀκολουθίες, στὶς ὁποῖες ἦταν παροῦσα. Διασώζει βεβαίως καὶ

5. Στὸ ἴδιο.

6. Rufini Aquileiensis Presbyteri, *Historia Ecclesiastica*, liber primus, PL 21, 475.

7. Κ. Καλοκύρη, *Τὸ ἀρχιτεκτονικὸ συγκρότημα*, σ. 105.

8. Στὸ ἴδιο.

διάφορες ἱστορικὲς πληροφορίες, ἀλλὰ τὸ ἔργο της δὲν εἶναι μία ἀναλυτικὴ ἱστορικὴ καταγραφή, ἀλλὰ σημεῖωση προσωπικῶν ἐμπειριῶν. Ἔτσι, ἡ ἀποσιώπηση τοῦ γεγονότος τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἑλένη μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ μὲ βάση τὸν σκοπὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Ὀδοιπορικοῦ.

Οἱ πρῶτες πηγὲς ποὺ καταγράφουν τὴν ἁγία Ἑλένη νὰ πρωτοστατεῖ στὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ χρονολογοῦνται 50 μὲ 60 περίπου χρόνια μετὰ τὸ γεγονός. Ἄρα οἱ ὑπεύθυνοι τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἁγίας Πόλεως, γνώριζαν πολὺ καλά, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἴσως ἦταν καὶ αὐτόπτες μάρτυρες, ποιὸς καὶ πότε βρῆκε τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸ δὲν θὰ συνηγοροῦσαν ποτὲ στὴ διάδοση μιᾶς ψευδοῦς πληροφορίας⁹. Μὲ βάση τὰ παραπάνω εἶναι φανερὸ πὼς ἡ παράδοση τῆς ἀνευρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μὲ τὶς ἐνέργειες καὶ τὴν ἐπιστασία τῆς ἁγίας Ἑλένης εἶναι πραγματικὸ ἱστορικὸ γεγονός καὶ διασώζεται ὄχι μόνο σὲ διάφορα κείμενα, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑμνογραφία καὶ τὴν εἰκονογραφία τόσο τῆς ὀρθόδοξης, ὅσο καὶ τῆς δυτικῆς χριστιανικῆς παραδόσεως.

Ἡ ἁγία Ἑλένη ἔφθασε στὰ Ἱεροσόλυμα σὲ ἡλικία 80 περίπου ἐτῶν μὲ τὴν ἐπιθυμία «πρὸ γὰρ ὀλίγου τῆς τελευτῆς»¹⁰ νὰ προσκυνήσει τοὺς τόπους ὅπου γεννήθηκε, ἔδρασε, σταυρώθηκε καὶ ἀνέστη ὁ Σωτῆρας Χριστός¹¹. Φθάνοντας στὴν πόλη τῶν Ἱεροσολύμων ἡ μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου βρῆκε τὸν τόπο

9. Στὸ ἴδιο, σ. 106.

10. Θεοδώρητου Κύρου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Λόγος Α', PG 82, 960.

11. Στὸ ἴδιο.

τῆς Σταυρώσεως (δηλαδή τὸν Γολγοθᾶ), ἀλλὰ καὶ τὸν τόπο τῆς ταφῆς τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἔχουν καλυφθεῖ ἀπὸ δύο εἰδωλολατρικά ἀγάλματα, ὁ μὲν Γολγοθᾶς ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, ὁ δὲ Πανάγιος Τάφος ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς καὶ μὲ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὰ ἱερά¹². Ὅταν ἡ ἀγία Ἐλένη βρέθηκε στὸν Γολγοθᾶ «εὐθὺς μὲν τὸν μυσαρὸν ἐκεῖνον ναὸν καταλυθῆναι καὶ χοῦν ἐκφορηθῆναι προσέταξε»¹³ προκειμένου νὰ προχωρήσει σὲ ἀνασκαφικὲς ἐργασίες γιὰ τὴν ἀναζήτηση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Μετὰ τὴν πραγματοποίηση ἀνασκαφῶν βρέθηκαν «τρεῖς παρὰ τὸ μνήμα τὸ Δεσποτικὸν κατακεχωσμένοι σταυροί»¹⁴. Ὅλοι ἦταν βέβαιοι «ὅτι μὲν εἷς ἐκ τούτων ὁ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐτύγχανεν ὢν, οἱ δ' ἕτεροι τῶν σὺν αὐτῷ προσηλωθέντων ληστῶν, ἀναμφισβητήτως ἐπίστευον ἅπαντες»¹⁵, ὡστόσο «ἠγνόουν ... τὸν τῷ Δεσποτικῷ πελάσαντα σώματι, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος λιβάδα δεξάμενον»¹⁶. Τὴ λύση στὸ πρόβλημα ποὺ προέκυψε προσέφερε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἅγιος Μακάριος, ὁ ὁποῖος ἦταν παρὼν στὶς ἐργασίες: «Ἄλλ' ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος καὶ θεῖος ὄντως Μακάριος», σημειώνει ὁ Θεοδώρητος Κύρου, «ὁ τῆς πόλεως πρόεδρος, τοιῶδε πόρῳ τὴν ἀπορίαν διέλυσε. Γυναικὶ γὰρ περιφανεῖ νόσῳ κατεχομένη μακρᾷ ἔκαστον τῶν σταυρῶν ἐκείνων μετὰ προσευχῆς σπουδαίως προσενεγκῶν, ἔγνω τοῦ σωτηρίου τὴν δύναμιν. Παραυτίκα γὰρ οὕτως τῷ γυναικίῳ πελάσας τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ἐξήλασε νόσον, καὶ τὴν ἀνθρωπὸν ἀπέ-

12. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Α', κεφ. ιζ', PG 67, 117.

13. Θεοδώρητου Κύρου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Λόγος Α', PG 82, 960.

14. Στὸ ἴδιο.

15. Στὸ ἴδιο.

16. Στὸ ἴδιο.

φηνεν ὑγιαῖ»¹⁷. Μὲ αὐτὸ τὸν θαυμαστὸ τρόπο ἡ ἁγία Ἑλένη, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ οἱ παρευρισκόμενοι διαπίστωσαν ποιὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς σταυροὺς ποὺ εἶχαν βρεθεῖ ἦταν αὐτὸς στὸν ὁποῖο σταυρώθηκε ὁ Χριστός. Μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἐργασιῶν καὶ τὴν ἀνεύρεση καὶ τῶν ἡλῶν ἡ ἁγία Ἑλένη «Οὕτω δὴ τοῦ βασιλέως ἡ μήτηρ μαθοῦσα τὸ ποθούμενον τῶν ἡλῶν τὰ μὲν εἰς τὸ βασιλικὸν ἐνέλαβε κράνος, τῆς τοῦ παιδὸς κεφαλῆς προμηθουμένη, ἵνα τὰ τῶν πολεμίων ἀποκρούηται βέλη· τὰ δὲ τῷ τοῦ ἵππου ἀνέμιξε χαλινῶ, καὶ ἀσφάλειαν μηχανωμένη τῷ βασιλεῖ...»¹⁸. Ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρὸ ἡ ἁγία Ἑλένη ἀπέσπασε ἓνα τμήμα καὶ «μοῖραν μὲν τινα τοῖς βασιλείοις ἀπένειμε»¹⁹, ἐνῶ «τὸ δὲ λοιπὸν, θήκην ἐξ ὕλης ἀργύρου ποιησαμένη, τῷ τῆς πόλεως δέδωκεν ἐπισκόπῳ, φυλάττειν παρεγγυήσασα ταῖς ἔπειτα γενεαῖς τὰ τῆς σωτηρίας μνημόσυνα»²⁰.

Ὅμως ἡ ἁγία Ἑλένη δὲν περιορίσθηκε μόνο στὴ χρηματοδότηση καὶ στὴν ἐπίβλεψη τῶν ἐργασιῶν γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Μὲ πλουσιοπάροχη χρηματικὴ ὑποστήριξη ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο προχώρησε καὶ στὴν ἀνέγερση περικαλλοῦς ναοῦ στὸν τόπο τῆς εὕρεσης, ἡ ἀνέγερση τοῦ ὁποῖου διήρκεσε δέκα ἔτη²¹. Ὁ νέος ναὸς περι-

17. Στὸ ἴδιο. Βλ. ἐπίσης, Σωκράτους, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Β', κεφ. ιζ', PG 67, 120.

18. Θεοδώρητου Κύρου, Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Λόγος Α', PG 82, 960.

19. Στὸ ἴδιο.

20. Στὸ ἴδιο.

21. Κ. Μηλιαρᾶ (ἀρχιμ.), Οἱ Ἅγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. 1ος, Θεσσαλονίκη 2002, ἔκδ. University Studio Press (φωτοαναστατικὴ ἔκδοση), σ. 26.

ελάμβανε ὄχι μόνο τὸν τόπο τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν Γολγοθᾶ καὶ τὸν Πανάγιο Τάφο τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐντὸς αὐτοῦ φυλασσόταν καὶ ὁ Τίμιος Σταυρός. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας περιγράφει μὲ πολλές λεπτομέρειες τὸν νέο ναὸ καὶ ἀπὸ τὴν περιγραφή του καθίσταται σαφές ὅτι τὸ κτιριακὸ συγκρότημα τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως ὀνομάσθηκε ὁ νέος ναός, ἦταν μεγαλοπρεπές καὶ διακοσμημένο μὲ χρυσό, κάτι ποὺ ἐπέτρεπε στὸν ναὸ νὰ μοιάζει, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει, μὲ «ἐξαστράπτων»²². Μέχρι καὶ σήμερα, καὶ παρὰ τὴν πάροδο τόσων αἰώνων, τὸ ἐλληνορθόδοξο Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων τηρεῖ τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγίας Ἑλένης καὶ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως φυλάσσει τεμάχια τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐνῶ μικρὸ τμήμα του βρίσκεται ἀποθησαυρισμένο στὸ μικρὸ σκευοφυλάκιο τοῦ ναοῦ, προσφέροντας εὐλογία καὶ ἁγιασμὸ σὲ ὅλους τοὺς Ὀρθοδόξους ποὺ προσέρχονται μετὰ πίστεως σὲ αὐτό.



22. Στὸ ἴδιο, σ. 23.

